

27 Mayıs Sürecinde Türkiye'deki Basın Politikaları

Beral ALACI

Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

E-Mail: beralalaci@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9339-0903

Resul BABAÖĞLU

Doç. Dr. Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

E-Mail: babaogluresul@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8726-904X

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 30.04.2020 Kabul Tarihi / Accepted: 25.01.2021

ÖZ

ALACI, Beral; BABAÖĞLU, Resul, **27 Mayıs Sürecinde Türkiye'deki Basın Politikaları**, CTAD, Yıl 17, Issue 33 (Bahar 2021), s. 317-346.

Türkiye Cumhuriyeti'nde seçilmiş bir siyasal iktidarın askerî müdahaleyle sonlandırılması şeklinde cereyan eden askerî darbe geleneğinin ilk örneği olan 27 Mayıs hareketini inceleyen birçok çalışmada yönetimi devralan Millî Birlik Komitesi (MBK)'nin sınırlı bir ara dönem için yetkilendirildiği bilgisi yer alır. Görev süresinin sınırlı olmasından kaynaklandığı tahmin edilen bir gerekçeyle, MBK'nın faaliyetlerinden ziyade Yassıada duruşmaları ve askerî yönetimde baş gösteren ayrılıklara hasredilen araştırmaların yarattığı en önemli boşluk, sözü edilen ara

dönemde nasıl bir yönetim performansı sergilendiğidir. Bu çalışmada, Demokrat Parti (DP) Dönemi'nde otarşik bir anlayışla yönlendirilen basın hayatının MBK Dönemi'nde nasıl şekillendiği üzerine odaklanılmıştır. Nitel veri toplama yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, araştırmanın evreni bünyesinde doküman inceleme tekniği kullanılmış ve betimleyici bulgulara ulaşılmıştır. Basın çevrelerinin MBK yönetiminden beklentileri, yönetimi devralan silahlı kuvvetlerin basın hayatını ne şekilde dizayn etmek istedikleri ve son olarak bu dönemde yapılan kanuni düzenlemeler çalışma kapsamında incelenen konular arasındadır. 1961 seçimleri sonucunda ilk koalisyon hükümetinin kuruluşuna kadar geçen sürede ülke yönetimini üstlenen MBK'nın uygulamaya koyduğu basın politikasına odaklanan bu çalışmada; Türkiye'de çeşitli dönemlerde yaşanan iktidar değişiklikleriyle gündeme gelen kanuni düzenlemelerle kısmi bir rahatlık elde eden basının nihai aşamada yapısal bozukluklarla kaçınılmaz bir şekilde karşı karşıya kaldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Basın, İktidar, 27 Mayıs Darbesi, Basın Kanunu, Basın özgürlüğü.

ABSTRACT

ALACI, Beral; BABAÖĞLU, Resul, **Press Policies during the Process of 27 May 1960 Coup in Turkey**, CTAD, Year 17, Issue 33 (Spring 2021), pp. 317-346.

In many studies examining the 27 May 1960 movement, the first example of the military coup tradition that occurred as the termination of an elected political power in the Republic of Turkey with a military intervention, it is informed that the National Unity Committee (MBK), which took over the administration, was authorized for a limited interim period. On a ground estimated to have arisen from the limited term of office, in the researches made with respect to Yassıada trials and the separations in the military administration, rather than the activities of the National Unity Committee, the management performance in the interim period was not discussed. In this study, it was focused on how the press life, which was guided by an autarchic understanding during the Democrat Party (DP) period, was shaped during the period of the National Unity Committee. In this study where qualitative data collection method was used, the document analysis technique was used within the system of research and descriptive findings were reached. The expectations of the press circles from the management of the National Unity Committee, how the armed forces that took over the administration wanted to design the press life and finally the legal regulations made in this period are among the topics examined in the scope of the study. In this study, in which

qualitative data collection method was used, document analysis technique was used within the universe of the research and descriptive findings were obtained. The expectations of the media from the National Unity Committee management, how the armed forces that took over the management wanted to design the life of the press, and finally, legal regulations made in this period are among the topics examined within the scope of the study. In this study, which focuses on the press policy implemented by the National Unity Committee that undertook the administration of the country in the period until the establishment of the first coalition government as a result of the elections of 1961, in Turkey, the press achieving a partial comfort with the legislation that is brought to the agenda with government changes experienced at various times is observed to inevitably confront with structural defects in the final stage.

Keywords: Press, Power, 27 May 1960 Coup, Press Law, Press freedom.

Giriş

II. Dünya Savaşı, savaşa dâhil olsun olmasın pek çok ülkeyi önemli ölçüde etkilemiştir. Hiç şüphe yok ki Türkiye de bu etkiden nasibini alan devletler arasında yer almıştır. Türkiye açısından hem dış hem iç politikada çok hareketli geçen 1945 yılı, ülkeyi yönetenleri, uluslararası platformlarda önemli kararlar almaya yönlendirirken, iç siyasette de tek partili sistemden çok partili sisteme geçişin zeminini hazırlamaya sevk etmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün çok partili sistemi destekler açıklamaları¹ ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'ne karşı biriken muhalefet 1945-1950 yılları arasında pek çok partinin kurulmasını, Türkiye'nin "çok partili hayat" ile tanışmasını sağlamıştır. 7 Ocak 1946 tarihinde kurulan Demokrat Parti (DP), bu süreçte kurulan en önemli parti olmuştur.²

DP kurulduğu ilk günlerden itibaren her alanda demokrasiyi savunan söylemleri ile önemli bir destekçi kitlesi kazanmış, bu kitlenin içinde dönemin

¹ Şerafettin Turan, "Türkiye'de Cumhuriyet ve Demokrasi Kültürü", *Cumhuriyet ya da Demokrasi*, Yay. Haz. Özer Ozankaya, Kültür Bakanlığı Yayınları., Ankara, 2002, s. 86; Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 1990, s. 5; *Aynı Tarihi*, Mayıs 1945; Nadir Nadi, "Milli Şefin Nutku", *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1945; Feroz Ahmad ve Bedi Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s. 15; *İsmet İnönü'nün T.B.M.M. 'deki Konuşmaları (1920-1973)*, C.II, Ankara, 1993, s. 60; Nadir Nadi, "Milli Şefi Dinlerken", *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1945.

² Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, s. 148-174; Ali Gevgili, *Yükseliş ve Düşüş*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1981, s. 38.

önemli gazeteleri de yer almıştır. *Vatan*, *Cumhuriyet*, *Zafer*,³ *Kuvvet*, *Yeni Sabah*, *Son Posta* gibi gazeteler DP'yi destekler haberlerle DP'nin iş başına gelmesi halinde basının sorunlarının da çözüleceğine dair ümitlerini beslemişlerdir.⁴ Tüm muhalif kesimlerin rüzgarını arkasına alan DP 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerle birlikte on yıl sürecek olan iktidar serüvenine başlamış olur. İlk başlarda çok sıcak olan basın-iktidar ilişkisi DP iktidarının ilerleyen yıllarında farklı bir boyuta taşınır. Demokrasi söylemlerinin yerini basını kısıtlayan kanunlar ve uygulamalar alınca aradaki ipler gerilir, yazdıklarından dolayı tutuklanan gazeteciler, kapatılan, baskı gören gazeteler gerginliğin en önemli sonuçları olur. 27 Mayıs 1960 tarihinde yaşanan askerî darbe ile sona eren DP döneminin ardından basın yeni iktidara karşı önceleri umutlu yaklaşmış, daha sonra alınan kararlar ile birlikte iktidar ile basın arasındaki ilişki yeni bir boyuta taşınmıştır.

Demokrat Parti Dönemindeki İktidar- Basın İlişkisi

7 Ocak 1946'da kurulan ve kurulduğu ilk günlerden itibaren basının ilgisini çeken Demokrat Parti (DP) programında da yer verdiği ılımlı tutumu ile basın çevrelerinde olumlu bir intiba yaratmıştır. Dönemin önemli gazetelerinden olan *Cumhuriyet*, *Vatan*, *Tasvir-i Efkâr* gibi gazeteler DP'yi destekleyen yayınlar yapmakta, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'ni destekleyen *Ulus* gibi gazetelerin tirajında önemli düşüşler görülmektedir.⁵ DP yakaladığı bu ılımlı hava ile hızla iktidara doğru yürürken, partinin yayın organı olacak olan *Zafer* Gazetesi de 1949 yılında basın hayatına dâhil olmuştur. 1946'dan 1950'ye kadar geçen dört yıllık sürede DP'nin liberal tavrı CHP'nin tutucu politikaları içinde sesi kısılmış basın çevrelerinde bir anlamda heyecanlı ve umutlu bir rüzgâr estirmiştir. 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimler Türk Demokrasi Tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. CHP'nin 1923'teki kuruluşundan beri sürdürdüğü tek parti iktidarı son bulmuş, seçimlerin galibi olan DP siyaset sahnesinde iktidarın sahibi olarak en büyük rolü kapmıştır. Basın o güne kadar büyük ümitlerle desteklediği DP'nin başarısını coşku ile aktarırken, onlardan gelecek açıklamaları merakla beklemektedir. DP yöneticileri de basının bu merakını yanıtızsız bırakmaz. 1950 seçimleri sonrası Menderes ve Bayar Çankaya'da gazetecileri akşam yemeğine davet eder ve soruları yanıtlar. Orada gazetecilere basına verilecek haklardan bahseder.⁶ Başbakan Adnan Menderes'in yemekte basının üzerindeki baskıların

³ “*Zafer* 30 Nisan 1949'da Ankara'da, DP organı olarak çıkmaya başlar. Gazetenin başyazarı Mümtaz Faik Fenik'tir. (...) *Zafer* 27 Mayıs 1960'da kapatılacaktır”. bk Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 190.

⁴ Topuz, *age.*, s. 188-190.

⁵ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, s. 173.

⁶ Emin Karakuş, “40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara” adlı eserinde bu yemeği “Köşkte Yemek” başlığı altında anlatır. Karakuş'un anlattığına göre DP'nin seçimi kazandığı gün Parti Genel Merkezi'nde uzun saatler boyunca çalışan basın mensuplarının yanına gelen Celal Bayar,

kaldırılacağından, çıkarılacak olan af kanunu ile basın suçlarının affedileceğinden, gazetecilerin özgürce mesleklerini icra edebileceğinden söz ettiği belirtilir. Ancak muhalefet cenahında bu görüşme, basına sağlanacak haklardan çok basının uygulaması için verilen talimatları içerdiğine dair haberlerle eleştirilir.⁷ Her ne kadar yemeğe katılan *Hürriyet* gazetesi muhabiri Emin Karakuş anılarında bunun böyle olmadığını aktarmış olsa da basına dair atılacak yapıcı adımların tüm kamuoyunun gözünün önünde yapılması gerektiği yönündeki istek yaygın bir görüş halini almıştır.

DP tüm bu eleştirilere rağmen iktidarının ilk aylarında yapılan ilk icraatlardan biri olarak bir Basın Kanunu tasarısı hazırlar ve tasarı 14 Temmuz 1950 tarihli Meclis oturumunda görüşülür.⁸ Yapılan görüşmelerin ardından Meclis'e sunulan Basın Kanunu⁹ kabul edilir. Bir hafta sonra 5680 numaralı Basın Kanunu resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girer.¹⁰ 1931 yılından beri yürürlükte olan Basın Kanunu'na göre daha “*özgürlükçü, liberal, gazete kurmayı kolaylaştıran, gazete sahiplerini ve gazetecilerin yargılatılmasına karşı çıkan*”¹¹ yeni Basın Kanunu ile

gazetecilere yorgunluklarına karşılık jest olarak hep birlikte yemek yemeyi teklif etmiştir. Bu konuşmadan bir süre sonra gazetecilere Cumhurbaşkanlığı'ndan bir davet gelmiştir. Çankaya köşkündeki davette Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Büyük Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, *Cumhuriyet* Gazetesi'nden muhabir Mekki Sait Esen, *Vatan* gazetesi muhabiri Sabahattin Sönmez, *Son Telgraf* gazetesi muhabiri Bilal Akba ile Adil Akba bulunmuştur. Yemeğin mahiyetini Emin Karakuş şu sözlerle aktarır: “...İki saat süren yemek esnasında DP'nin kazandığı büyük başarının anlamı dile getirildi, alınacak önlemlerle çok kısa bir süre sonra ülke kalkınmasında büyük aşamalar yapılacağı söylendi. Başbakan Adnan Menderes, bu konuda ayrıntılı bilgi verdi. İlk iş olarak af kanununun çıkarılacağını ve basın suçlarının toptan affa uğrayacağını söyledi. Bu arada Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı'nın bir sözü hatırlatıldı. Yırcalı, basın özgürlüğü açısından düşüncelerini belirtirken, “Gazetecilerin en gizli konulara dahi değinmek olanağına sahip olmalıydılar” demişti. Gazetecilerin her bakımdan özgür olacağı gazeteler üzerindeki baskının kaldırılacağı, gazete kapatmak yetkisinin hükümetten alınarak mahkemelere verileceği anlatıldı.” Emin Karakuş, *40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara*, Hürriyet yay., İstanbul, 1977, s. 166.

⁷ Karakuş, *age.*, s. 166.

⁸ Basın Kanunu görüşmelerinde Mardin Bağımsız Milletvekili Kemal Türkoğlu ve DP'nin Zonguldak Milletvekili Abdürrahman Boyacıgiller olumsuz fikir beyan etmişlerdir. Türkoğlu kanunun aceleyle getirildiğini, Boyacıgiller ise mevcut matbuat kanununun yeterli olduğunu yenisinin çıkarılmasına gerek olmadığını savunmuşlardır. İzmir Milletvekili Cihad Baban “*on senedir basretini çektiğimiz*” sözleri ile sıfatlandırdığı Basın Kanunu'nun detaylarının seçim mücadelesi sırasında halledildiğini şimdi sıranın vadin ve millete karşı verilen sözün tutulmasına geldiğini belirtmiştir. *TBMM Zabıt Ceridesi (TBMMZC)*, D.IX, C.I, B.23, 14 Temmuz 1950, s. 726-728.

⁹ Basın Kanunu iki muhalefe karşı kabul edilmiştir. Mardin Milletvekili Kemal Türkoğlu ve Niğde Milletvekili Necip Bilge yapılacak ufak tadilatlarla mevcut Matbuat Kanunu'nun devamını talep ederek, yeni bir Basın Kanunu'na gerek olmadığını beyan etmişlerdir. *age.*, s. 733.

¹⁰ *Resmî Gazete*, 24 Temmuz 1950, Sayı 7564, s. 18809-18811.

¹¹ Hüseyin Şeyhanlıoğlu, *Türk Siyasal Muhafazakarlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti*, Kadim yay., Ankara, 2011, s. 214.

“hükümetin basın üzerindeki denetimi bemen hemen” ortadan kaldırılmış “basına şimdiye kadar görülmemiş ölçüde geniş hürriyetler” tanınmıştır.¹²

Bu süre zarfında iktidar ile özellikle muhalif basın arasında bazı problemler¹³ yaşansa da iktidar cephesinden basın mensuplarını memnun eden icraatlardan biri, iki sene sonra çıkarılan “Basın Meslekinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun” olmuştur. 5953 sayılı kanun 13 Haziran 1952’de kabul edilip, 20 Haziran 1952’de Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁴ Kanunun içeriğinde basın emekçilerine verilen; işveren ile işçi arasında yazılı mukavele mecburiyeti, iş akdinin feshi durumunda fesih ihbarı, tazminat ödenmesi, mahkûmiyet ya da yayının tatili durumlarında ücretin ödenmesi, gazetecinin ölümü durumunda ailesine tazminat ödenmesi, haftalık, yıllık izinlerin kanun ile garanti altına alınması, sendika kurma gibi haklar yer alır.

Yeni Basın Kanunu’nun ve sonrasındaki icraatların yarattığı dostane ortam içerisinde şekillenen DP yönetiminin ilk yıllarındaki basın ile iktidar ilişkisi Başbakan Adnan Menderes tarafından çeşitli aralıklarla düzenlenen basın toplantıları ile sıcak tutulmuştur. 20 Aralık 1952 tarihinde ilk kez yapılan basın toplantısına, muhalif ve bağımsız gazetelerin de temsilcileri davet edilir.¹⁵ *Milliyet* gazetesi Başmuharriri Ali Naci Karacan, Başbakan’ın bu davet ile hedefini basın ile iktidar arasında “hürriyet ve tenkid temeline istinad ettirilmiş bir karşılıklı anlayış havası ve bir daimî temas imkânı kurma” ve bu vesile ile vatana karşı içeriden veyahut dışarıdan gelecek tehditlere karşı kuvvetli durma olduğu şeklinde yorumlamıştır.¹⁶ Toplantıya katılan diğer gazetecilerin de yorumları benzer yöndedir.¹⁷ İktidar yanlısı, muhalif veya bağımsız kısaca her kesimden gazeteci ayırım yapılmaksızın çağırılmış, DP’nin iki buçuk yıla yaklaşan iktidarında yaşanan her türlü kırınglık tamir edilmeye, yönetim ile basın arasındaki dostane bağlar sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır. Şüphe yok ki, bu basın toplantısının 22

¹² Topuz, *II. Mahmut’tan...*, s. 193; Nuri İnuğur, *Türk Basın Tarihi (1919-1989)*, Gazeteciler Cemiyeti yay., İstanbul, 1992, s. 267; Tekin Erer, *On Yıln Mücadelesi*, İstanbul, s. 47.

¹³ Albayrak, *age.*, s. 392-393.

¹⁴ *Resmî Gazete*, 20 Haziran 1952, Sayı 8140, s. 3961-3964.

¹⁵ “Başbakan Adnan Menderes tarafından ilk defa olarak yapılacak bu mühim basın toplantısına muvafık muhalif ve bağımsız gazetelerimizin sahip ve başmuharrirlerinden davet edilenler şunlardır: “Ali Naci Karacan (*Milliyet*), M. Mermi (*Yeni İstanbul*), Mithat Perin (*İstanbul Ekspres*), Cihat Baban (*Son Saat*), Selim Ragıp Emeç (*Son Posta*), Nihat Erim (*Ulus*), Cavit Oral (*Hürses*), Mümtaz Faik Fenik (*Zafer*), Ahmet Emin Yalman (*Vatan*), Cevat Febmi Başkent (*Cumhuriyet*), Safa Kılıçoğlu (*Yeni Sabah*), Necmettin Sadak (*Akşam*), Falih Rıfkı Atay (*Dünya*), Sedat Simavi (*Hürriyet*), Şevket Bilgin (*Yeni Asır*), Adnan Düvenci (*Demokrat İzmir*), Faruk Gürtunca (*Hergün*), Ethem İzçet Benice (*Son Telgraf*), Hakkı Tark Us (*Vakit*).” *Milliyet*, 20 Aralık 1952, s. 7.

¹⁶ Ali Naci Karacan, “Basın Hem Kuvvet Hem Zaafır”, *Milliyet*, 20 Aralık 1952, s.1.

¹⁷ *Akşam*, 21 Aralık 1952, s.1.

Kasım 1952 tarihinde dönemin önemli gazetecilerinden biri olan Ahmet Emin Yalman'a Malatya'da düzenlenen suikast teşebbüsünden hemen sonra yapılmış olması, basın ve iktidar arasındaki ince ve işlevsel ilişkiyi de akla getirmektedir. Söz konusu suikast teşebbüsünden sonra ülke siyasetinde alevlenen irtica tartışmalarının sönümlenmesi amacıyla ciddi bir kararlılıkla olayın üzerine giden Menderes, aynı zamanda basın cephesinde de ılımlı bir hava yaratma çabasında olmuştur.¹⁸ Basın toplantısının ertesinde gazete sütunlarına yansıyan olumlu sözler de Menderes'in bu girişiminin işe yaradığını göstermektedir.¹⁹ Her ne kadar bazı sorunlar yaşanıyor olsa da DP'li yöneticiler 1953 senesinde de basın ile ılımlı bir çizgide ilerleme amacına uygun davranmışlardır. 5680 numaralı Basın Kanunu'nun ilgili 161. Maddesinin gazeteci Nadir Nadi ve Hamdi Orhon'un önerileri ile değiştirilmesi ile basın davalarının askerî mahkemelerde görülmesine son verilmesi bu minvalde yorumlanabilir.²⁰ Ancak DP iktidarının üçüncü yılından sonra basın ile arasındaki güzel havanın üstüne kara bulutlar toplanmaya başlamıştır. Öncelikle ekonomi alanındaki sıkıntılar, muhalif sesleri arttırır, buna karşılık DP de anlayışlı çizgisinden kopmuştur. Muhalefeti susturmaya, aşırı akımları denetim altına almaya çalışan DP'liler bu sırada "*Millîyet Partisi'nin kapatılmasına tepki gösterdiği babanesi ile CHP'nin geri kalan mallarına el koyar*", *Ulus Gazetesi*'ni ve matbaasını hazineye devrederek CHP'nin yayın organı olan bu gazeteyi susturmaya çalışır.²¹ Tüm bu yaşananlardan kamuoyunu haberdar eden gazeteler ise iktidarın tepkisini çekmiştir. Çünkü kurulan dostane ilişkiye mahsuben, Menderes gazetelerde hükümeti eleştiren yazı çıkmaması gerektiği düşüncesindedir.²² Bu noktada basın ile iktidar ilişkileri gerilecek, DP döneminin ilk günlerinden itibaren süregelen şartlar değişecektir. Yabancı diplomatların bu konudaki gözlem ve tespitleri de zikredilmeye değerdir. İngiliz diplomat Michael Stewart'a göre; 1954 öncesinde Başbakan Menderes ile basın arasındaki ilişkiler, kıdemli gazetecilerin dış politika ile ilgili konularda hükümet üyelerinden önce bilgilendirileceği düzeyde iyi olmasına rağmen 1954'ten sonra iki odak arasındaki ilişkiler gerginleşmeye başlamıştır.²³

¹⁸ Altan Öymen, *Öfkeli Yıllar*, Doğan Kitap, İstanbul, 2009, s. 359.

¹⁹ *Akşam*, 20 Aralık 1952, s.1.; "Toplantıda konuşulanlar CHP'liler arasında iyimse bir cereyan yarattı" *Cumhuriyet*, 22 Aralık 1952; "Başbakanın dünkü beyanati büyük memnuniyet uyandırdı" *Milliyet*, 22 Aralık 1952; "Başbakanın konuşması iyi intibalar yarattı" *Vatan*, 22 Aralık 1952; Ahmet Emin Yalman, "Yeni Milli Ufuklar", *Vatan*, 22 Aralık 1952.

²⁰ *Milliyet*, 7 Şubat 1953, s. 1.

²¹ Albayrak, *age.*, s. 394.

²² Topuz, *II. Mahmut'tan...*, s. 195.

²³ İdris Yücel, "Demokrat Parti Dönemi Türk Basını Üzerine İngiliz ve Fransız Gözlemleri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, Mart 2017, s. 215.

1954 seçimlerine giden süreçte önce basının elde ettiği özgürlükleri kötüye kullandığına dair eleştiriler DP'liler tarafından dile getirilir ve yeni bir Basın Kanunu tasarısı için çalışmalara başlanır.²⁴ Yapılan görüşmeler sonucunda 8 Mart 1954 tarihli Meclis oturumunda hem bu tasarı hem de “*Neşir Yoluyla veya Radyo İle İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun*” müzakere edilir.²⁵ Ertesi gün her iki kanun da kabul edilir.²⁶ 17 Mart 1954 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren sekiz maddelik kanun metninde;

“namus, şeref veya haysiyete tecavüz edilmesi veya hakarete bulunulması; itibar kırarak veya şöret veya servete zarar verebilecek bir hususun isnat edilmesi; rıza hilafına hususi veya ailevi ahvalin teşhir olunması hallerinde 6 aydan 3 seneye kadar hapis ve 1000 liradan 10000 liraya kadar ağır para cezası ile”

cezalandırılması yer alıyordu. Aynı metnin üçüncü maddesinde;

“devletin siyasi veya mali itibarını sarsacak veya ammenin telaş ve heyecanını mucip olacak mahiyette yalan haber veya havadisleri veya bu mahiyetteki vesikaları neşredenler 1 seneden 3 seneye kadar hapis ve 2500 liradan aşağı olamamak üzere ağır para cezası ile”

cezalandırılacaklardır hükmü yer alıyordu. En önemli hükümlerden biri de kanuna göre suç sayılabilecek bir yazı çıktığı zaman savcılarının doğrudan doğruya kovuşturma açma haklarının olmasıdır.²⁷ Türk basınının yaptığı haberler nedeniyle kolayca cezalandırılabilmesinin önünü açan kanun ile basın-iktidar münasebetlerinde yeni bir sayfa açılmıştır. DP bir anlamda Mayıs 1954’de yapılacak olan genel seçimler öncesi basını kontrol altına almış olur.²⁸ Bundan sonra DP’ye muhalif olan basın organları için basın-yayın faaliyeti daha da zor hale gelmiştir. Muhalefetin tüm itirazlarına rağmen kabul edilen kanuna basında geniş yer verilir.²⁹ İktidar çevreleri tüm eleştirilere karşın, kanunun haksız eleştirilerin önüne geçmek için çıkarıldığı fikrini savunmuşlardır.

1960 yılına dek yürürlükte kalacak bu yasa ile basının üzerinde ciddi bir baskı oluşmuştur. Pek çok gazeteci hükümete ya da Başbakan Adnan Menderes’e hakaret ettiği gerekçesi ile para ve hapis cezalarına çarptırılmıştır.³⁰

Basın üzerindeki bu tutum, muhalefet ile DP arasındaki ilişkilere paralel olarak sürdürülür. İki taraf arasındaki gerginlik basına, basının yazdığı her

²⁴ Zafer, 8 Mart 1954, s.1.; Erer, *age.*, s. 204.

²⁵ TBMMZC, D.IX, C.29, B.4, 8 Mart 1954, s. 451-525.

²⁶ TBMMZC, D.IX, C.29, B.4, 9 Mart 1954, s. 530-572.

²⁷ *Resmî Gazete*, 17 Mart 1954, Sayı 8660, s. 8653. Topuz, *II. Mahmut’tan...*, s. 196.

²⁸ Eroğul, *age.*, s. 85.

²⁹ *Son Telgraf*, 10 Mart 1954; *Cumhuriyet*, 9 Mart 1954; *Zafer*, 9 Mart 1954, s.1.

³⁰ Eroğul, *age.*, s. 104.

muhalif satır da cezalandırmalarla sonuçlanır hale gelmiştir. 1955 yılının ilk aylarında bu minvalde yaşanan sakinlik Akis dergisi sahibi, gazeteci ve İsmet İnönü'nün damadı Metin Toker'in eski tarihli yazılarından dolayı cezalandırılması ile bozulur. Peşi sıra muhalif basın mensupları ile ilgili bu gibi pek çok karar alınır.³¹

Basın ile iktidar arasındaki en önemli hususlardan birisi de ispat hakkı mevzunda olacaktır. 1954 seçimlerinden de galibiyet ile çıkan DP'nin basın üzerindeki kontrolü pekiştirme gayesi ile aldığı kararlar³² ve gündeme taşınan ispat hakkı mevzusu 1955 yılının Mayıs ayında parti içinden bazı muhalif seslerin yükselmesine yol açar. 6334 sayılı kanun ile basının elinden alınan ispat hakkına³³ dair verilen önergeye DP içinden muhalif isimler imza atarlar. Fethi Çelikbaş'ın önderliğindeki muhalif grup 2 Mayıs 1955'te Meclis'e "İspat Hakkı Önergesi"ni verir.³⁴ DP içerisinde günden güne bir kriz haline gelen ispat hakkı meselesi Ekrem Alican, Seyfi Kurtbek, Raif Aybar, Enver Güreli, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu³⁵ gibi DP bünyesinde önemli yerlere sahip isimlerin desteklediği çok ciddi bir problem haline gelir. İspat hakkının gerekliliğine dair yazılara basında yer verilir.³⁶ Ekim 1955'te DP içindeki bu muhalif grubun bir kısmı ihraç edilirken, bir kısmı da partiden istifa eder. Nihayetinde Hürriyet Partisi'nin resmen kuruluşu 20 Aralık 1955'te ilan edilir.³⁷ Bu süreçte yaşanan 6-7 Eylül

³¹ DP'li Bakan Mükerrerem Sarol'a Akis dergisi sayfalarında neşren hakaret ettiği gerekçesi ile 9 ay hapse ve para cezasına çarptırılan Toker'in yanı sıra derginin yazı işleri müdürü Cüneyt Arcaayürek de tutuklanır. Peşi sıra Falih Rıfki, Nizamettin Nazif, Orhan Gökçe gibi pek çok muhalif basın mensubu cezalandırılır, bazı gazeteler kapatılır. Albayrak, *age.*, s. 395-396; Eroğul, *age.*, s. 105.

³² 25 Nisan 1955 tarihindeki Meclis oturumunda DP Zonguldak Milletvekili Edibe Sayar, Basın Kanunu'nun 33. Maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifi sunmuştur. 27 Nisan 1955 tarihli müzakereler sonucunda sunulan teklif tümüyle kabul görmüş, buna göre "aleni bir duruşmanın dahi" haber olarak yazılamayacağı onaylanmıştır. TBMMZC, D.X, C.6, İ.1, Altmış Yedinci İnikat, 25 Nisan 1955, s. 466-470; TBMMZC, D.X, C.6, İ.1, Altmış Sekizinci İnikat, 27 Nisan 1955, s. 484-502; *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1955; *Vatan*, 26 Nisan 1955; *Cumhuriyet*, 28 Nisan 1955. Teklifin ikinci müzakeresi ve kabulü için bk. TBMMZC, D.X, C.7, İ.1, Yetmiş Birinci İnikat, 4 Mayıs 1955, s. 64.

³³ Ahmad, *age.*, s. 120.

³⁴ Önerge Ceza Kanunundan 481. Maddeyi çıkarmayı gerektiriyordu. Ahmad, *age.*, s. 135. "Teklifin esbab-ı mucibesinde 'ispat hakkının mevcut olmaması vekil, hâkim, devlet memuru gibi kimseleri şüphe altında bırakmaktadır.'" denilmektedir. *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1955.

³⁵ Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu 21 Temmuz 1955 tarihinde yaptığı "matbuata ispat hakkının tanınmasından yanayım" açıklamasının ardından "ispatçılar" grubuna katılır. DP içerisindeki muhalif seslerin lideri haline gelecek, DP'den kopuşun ardından kurulan Hürriyet Partisi'nin başkanı olacaktır. İspatçılara katılma açıklaması için bk. *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1955.

³⁶ Enis Tahsin Til, "İspat Hakkı", *Vatan*, 4 Mayıs 1955, s.1.; Enis Tahsin Til, "Matbuat Kanunları", *Vatan*, 6 Mayıs 1955, s.1; Metin Toker, "İspat Hakkı Lüzumludur", *Akis*, 12 Kasım 1955, s.6-7.

³⁷ Ahmad, *age.*, s. 142-145.

olayları sırasında DP tarafından İstanbul, İzmir ve Ankara’da 17 Aralık 1955 tarihinde ilan edilen sıkıyönetim, 6 Haziran 1956 tarihinde tamamen kaldırıldı. Dokuz ay süren sıkıyönetim sürecinde iktidarın uyguladığı kontrolcü siyasetin etkisi daha da artmış bu tutumdan basın da nasibini almıştır. Sıkıyönetim devam ederken, DP Grubu içerisinde yapılan toplantılarla basın mensuplarının Meclis içerisindeki çalışmalarını sınırlayan kararlar üzerinde görüşmeler yapmaya başlamıştır.³⁸ DP Grubu içerisinde de bu kararlara karşı muhalif sesler yükselmeye devam etmektedir.³⁹

Yeni Basın Kanunu çalışmaları DP Meclis grubunda 29 Mayıs 1956 tarihinde ekseriyetle kabul edilir. Başbakan Adnan Menderes, “*matbuatın her şeyi tek taraflı düşünen insanların elinde olduğunu*” söyler ve yürürlükte olan Basın Kanununun “*nişanısızlığa imkân verecek bir mahiyette bulunduğunu*” ilave eder.⁴⁰ DP Grubunda kabul gören yeni Basın Kanunu ile DP eleştiri oklarını üstüne çekmiştir.⁴¹ Ancak tüm eleştirilere karşı alınan kararların kanunlaştırılması için Meclis’te çalışmalara başlanır.⁴² Görüşmeler çok hararetle geçer, ertesi gün gazete manşetlerine Meclis’te bir fırtına koptuğu sözleri ile aktarılacak olan oturumda DP sözcüsü Hilmi Dura kanun tasarısını:

“Hürriyet sayıp sövmek değildir. Şahıslara verilmiş hakları başkalarına zarar vermeden bihakkın kullanması demektir. Eğer bir gazeteci bu hakları istediği gibi kullanarak millî eserleri hiçe sayacaksa, elbette ki buna müsaade edilmeyecektir. Hürriyet meydanını boş bırakmaya gelmez. Elinde balta ile bazı delilerin sokağa fırlayıp birkaç kişiyi öldürdüğünü okuyorsunuz. Bu meydana elinde kalemi ile fırlayacak deliler göreceksiniz. Bunlar hakikilerinden daha tehlikelidir”

sözleriyle savunmuş, basın tasarısının Avrupa devletleri örnek alınarak hazırlandığını belirtip Avrupa basınından örnekler vermiştir. Buna mukabil Türk basınında yer alan İsmet İnönü’nün nutuklarından, Hüseyin Cahit Yalçın ve Falih Rıfkı Atay’ın makalelerinden tehditkâr pasajlar okuyarak “*küfür, adet haline*

³⁸ “Basın Mensuplarının Mecliste Çalışmaları Tahdid Ediliyor”, *Tercüman*, 3 Mayıs 1956.

³⁹ “DP Grubunda Ekseriyet temin edilemedi”, *Tercüman*, 9 Mayıs 1956.

⁴⁰ *Tercüman*, 30 Mayıs 1956.

⁴¹ Cihat Baban, “DP Grubunun Kararları ile Mutabakat Halinde Değiliz”, *Tercüman*, 1 Haziran 1956.

⁴² “*Basın Layihası Müzakeresine Bugün B.M. Meclisinde Başlandı – Müzakerelerin Heyecanlı ve Tartışmalı Olacağı Anlaşıyor- Seçim bölgelerinde bulunan Mebuslar Ankara’ya çağırıldı, Muhallif Parti sözcüleri Tasarı aleyhinde konuşacaklar*”, *Son Telgraf*, 4 Haziran 1956. İlk gün başka konular üzerinde görüşmeler yapılır. Bu sebeple Basın Kanunu tasarısına sıra gelmez. 6 Haziran 1956 tarihli gazetelerde Basın Kanunu Tasarısının o gün görüşüleceği belirtilir. Muhalefet liderleri partileri adına, Başbakan Adnan Menderes Hükümet adına tasarı ile ilgili söz alacağı; DP adına kimin tasarı ile ilgili konuşacağını henüz belli olmadığı gazetelerde yer alan ilginç detaylardır. *Son Telgraf*, 6 Haziran 1956; *Tercüman*, 6 Haziran 1956; *Cumhuriyet*, 6 Haziran 1956.

getirilmektedir. Resmi sıfat ve mesuliyet taşıyan şahısların, şeref ve haysiyetleri ile oynamak adet haline gelmiştir. Bu kanun, bunlara mâni olacak ve Türkiye'ye uygun bir matbuat hediye edecektir” sözleri ile yeni Basın Kanununun getirilerini aktarmıştır.⁴³ Başbakan Adnan Menderes'in sözleri daha da ağır olmuştur. Basının hükümete karşı tutumunu tehditkâr olarak yorumlayan Menderes “bir avuç ekalliyet başımıza tabanca sıkıyor ve o ekalliyet sabah akşam bizi tehdit altında bulunduruyor. Haysiyetsiz ve hatta bazı namussuz adamların haysiyetlere tasallutundan milletçe haysiyetsiz oluyoruz” diyerek bu gidişata son vereceklerini “nadan ellerin cesaretini” kıracaklarını belirtmiştir.⁴⁴ İktidarın bu sert sözlerine karşılık CHP Meclis Grubu adına söz alan İsmet İnönü “kapalı ve karanlık bir rejime kati olarak dönmek kararının en kuvvetli delili” olarak nitelediği tasarımı “bunlar basında ve toplantılarda, milletin dertlerini ve iktidarın hatalarını söylemeyi imkânsız kılmak isteyen vesikalardır” sözleri ile açıklamıştır.⁴⁵ Diğer muhalefet liderleri de tasarıya aynı sertlikte cevaplar vermiş, olaylı oturumda vekiller birbirlerine çantalar fırlatmış, hatta çantanın içinde içi mermi dolu bir silahın olduğu haberleri basına yansımıştır.⁴⁶ Muhalefet sıralarından olduğu kadar DP'li vekillerden de tasarıya eleştiriler gelmiştir. Eski gazeteci olan DP Konya Milletvekili Sabahattin Sönmez'in “Matbuat hürriyeti katlediliyor” diye söze başlayıp, “hiç kimsenin böyle bir kanunu Türk Milletinin temsilcileri olan Büyük Millet Meclisi buzuruna getirmeye hakkı yoktur. Muhterem arkadaşlarım, hepimizi kırmızı rey vermeye davet ediyorum” demesi küfürleşmeye varan olayların yaşanmasına sebep olur.⁴⁷ Tüm yaşananlara rağmen neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkındaki 6334 sayılı kanunun bazı maddelerinin tadiline dair kanun layihası kabul edilir. Kanunun adına “toplantılarda işlenen bazı cürümler” ibaresi de eklenmiştir. Kabul edilen kanuna göre:

“Matbuat vasıtasıyla her ne surette olursa olsun: 1. Namus, şeref, itibar veya haysiyete tecavüz edilmesi veya hakarete bulunulması, 2. İtibar kıracak veya şöhrat, meslek veya servete zarar verebilecek bir hususun isnad edilmesi, 3. Rıza hilafına hususi veya ailevi ahvalin işae edilmesi veya teşhir olunması, 4. Yukardaki hal ve suretlerle tecavüz, hakaret, isnat, işae veya teşhire maruz bırakılacağından bahisle tehditte bulunulması, 5. Kanunda tasrih edilen haller haricinde resmi sıfatı haiz olanları küçük düşürmeyi hedef tutan veya bunlar aleyhine istihkar veya istihfaf hissi telkin edebilecek yahut müphem veya suizannı davet eyleyebilecek mahiyette neşriyatta bulunulması,

⁴³ *Milliyet*, 7 Haziran 1956, s.1.

⁴⁴ *TBMMZC*, D.X, C. 12, İ.2, Yetmiş Üçüncü İnikat, 6 Haziran 1956, s. 151; *Milliyet*, 7 Haziran 1956, s.1.

⁴⁵ *TBMMZC*, D.X..., s. 100.

⁴⁶ *Milliyet*, 7 Haziran 1956, s.1.; “BMM 16.5 saat çalıştı” *Son Telgraf*, 8 Haziran 1956, s.1.

⁴⁷ *TBMMZC*, D.X..., s. 152.

hallerinde fail 1 seneden 3 seneye kadar hapis ve 3000 liradan 10000 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacaktır.”⁴⁸

Halkın devletin siyasi ve malî itibarına olan güvenini sarsacak haberler de bu kanun kapsamında yasaklanmış, bu tip haber yapanların hapis ve para cezası ile cezalandırılması öngörülmüştür.⁴⁹

Bu yoruma açık, basın özgürlüğünü kısıtlayan kanun değişikliğinin basın ve muhalefetin yoğun tepkisini çekmesine rağmen kabul edilmesi ile basın-iktidar ilişkisi noktasında yeni bir dönem de başlamış olur. Ancak DP yöneticileri geri adım atmamakta kararlıdır. Yeni kısıtlayıcı kararlar ile sükûneti sağlamaya çalışmıştır.⁵⁰

İktidarının altıncı yılında Başbakan'ın basın ile ilgili tüm tutum ve söylemlerinde büyük değişim yaşanmıştır. 1950'deki DP galibiyeti sonrasında yemeğe davet edilen basın temsilcileri arasında yer alan Emin Karakuş, Adnan Menderes'in değişen tavrını anılarında şu sözlerle aktarmıştır:⁵¹

“...bir zamanlar ‘ne olur, bir de basın özgürlüğünün meydana getireceği sakıncaları görebilseydik’ diyerek basın özgürlüğünün savunuculuğunu yapan Menderes, şimdi basını ‘doymak bilmez bir ejder’e benzetiyordu. Bir zamanlar, iktidara geldikleri ilk günlerde biz gazetecilere Çankaya köşkünde yemek verip de, ‘bu zafer sizindir, bunu kıskançlıkla savunacaksınız’ diyenler, beş yıl sonra işte bu hale gelmişler ve basınla amansız bir savaşa girmişlerdi.”

Değişen tutum kanunlara, kanunların uygulanması da gazetecilerin hayatına yansımaya başlayınca peş peşe pek çok tutuklama, para cezası, gazete kapatma olayları birbirini takip etmiştir. *Akis* dergisi, *Ulus* gazetesi gibi muhalif basın organları kanunun en sert şekilde uygulandığı yerler olacaktır. Basına karşı gösterilen en sert tavırlardan biri de Cumhuriyetçi Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın mahkemesi ve tutuklanması esnasında yaşanan olaylar sırasında gösterilmiştir. Tartaklanan, dövülen gazeteciler, saatlerce nezarete tutulmuşlardır.⁵² 1957 yılı DP iktidarının üçüncü seçimlerinin yaşandığı yıldır. Seçimler öncesinde de muhalif basına karşı gösterilen sert tutumda bir değişiklik

⁴⁸ TBMM Kavanin Mecmuası (TBMMKM), Cilt 38, Kanun No. 6732, s. 848-849; *Resmî Gazete*, 8 Haziran 1956, Sayı 9327, s. 14505.

⁴⁹ Aynı yer.

⁵⁰ 27 Haziran 1956 tarihinde “Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri” hakkındaki 6761 sayılı yasa kabul edilir. Miting ve gösterileri engelleyen yasanın görüşmeleri sırasında basın locasında oturan on bir gazeteci bu kanuna tepki göstererek locayı terk ederler. Albayrak, *age.*, s. 399.

⁵¹ Karakuş, *age.*, s. 308.

⁵² Dövülen gazeteciler rapor ararak polisler hakkında şikayetçi olmalarına rağmen polisler bulunamamıştır. Bu süreçte ilginç bir olay da yaşanmıştır. “*Bölükbaşı'nın sorguya çekildiğini yazıyor*” diye bağırın 6-10 yaşlarında 16 gazete müvezzii talebe nezaret altına alınmış ve bu müvezzii çocuklar hakkında Basın Kanunu uyarınca takibat başlatılmıştır. *Milliyet*, 3 Temmuz 1957, s.1.

olmamış, seçimler sırasında da radyonun kanunlara aykırı olarak DP'den yana yayınlar yapmaya devam ettiğine dair eleştiriler CHP Genel Başkanı İsmet İnönü tarafından dile getirilmiştir.⁵³ DP'nin seçimlerde kan kaybetmesi daha da hırçınlaşmasına neden olur. Seçimlerden bir ay sonra Basın Kanunu'nun yeniden değiştirilmesi ve cezai müeyyidelerin ağırlaştırılması yeniden gündeme taşınır.⁵⁴ Açıklanan yeni DP kabinesinde basın ile ilgili bir yenilik görülmektedir. Basın-Yayın ve Turizm Vekâleti oluşturulmuş, Sıtkı Yırcalı bu göreve getirilmiştir.⁵⁵ Öte yandan, basını kontrol altında tutmak adına alınan tedbirlerle de devam edildiği görülmektedir. Ticaret Vekâleti tarafından gazete kâğıdı beyannameye tabii tutulmuştur.⁵⁶

1957 yılının son ayında açıklanan Beşinci Menderes Kabinesi'nin politikalarının ana hatlarını belirleyen DP Hükümet Programında basın ile ilgili “*Matbuata ait mevzuat ve tatbikatta da bizâzât hükümet nizamını zedeleyecek bazı boşlukların ve eksikliklerin mevcudiyetine işaret etmek lüzumuna kaniyiz. Bunların süratle gözden geçirilerek halledilmesini ele alacağız*” sözlerine yer verilir. DP'nin “hükümet nizamını korumak için” basın ile ilgili alacağı tedbirlere dair maddeler muhalefet saflarında yine tepki ile karşılanır.⁵⁷ Tüm tepkilere rağmen DP'nin aldığı önlemler ve basın üzerinde uyguladığı tutumda değişiklik olmaz, DP iktidarının son üç yılında da aynı tavrı daha da sertleştirerek sürdürür. Muhalif basına karşı uygulanan hapis ve para cezalarının sayısında diğer yıllara oranla artış gözlenir. DP iktidarının son yılı olan 1959 yılında ve 1960'ın ilk aylarında basın organları neredeyse etkisiz hale getirilmiş durumdadır.⁵⁸

Millî Birlik Komitesi ile Basın Arasındaki İlişkinin Mahiyeti

27 Mayıs 1960 sabahı Kara Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Cemal Gürsel'in başkanlığında yönetime el konulması, Türkiye'nin yakın dönem siyasi tarihinin en tartışmalı dönemlerinden birini başlatmıştır. Askerî cuntanın sivil yönetimi devralması 13 Haziran'da Millî Birlik Komitesi'nin (MBK) kurulmasıyla tamamlanmıştır. Vakit kaybedilmeden Bakanlar Kurulu'nun oluşturulmasıyla yönetimdeki boşluklar giderilmeye çalışılmıştır. MBK'nın ilk icraatlarından birinin DP döneminde sıkıntılı bir süreç yaşayan basın ile ilgili olması tesadüf eseri olmasa gerektir. Zira DP döneminde iktidar ve muhalefet arasında cereyan eden sert tartışmalar arasında sıkışıp kalan basının durumu hiç

⁵³ *Milliyet*, 28 Ekim 1957, s.1.

⁵⁴ *Tercüman*, 15 Kasım 1957; *Milliyet*, 15 Kasım 1957, s.1.

⁵⁵ *Milliyet*, 26 Kasım 1957, s.1.

⁵⁶ *Milliyet*, 27 Kasım 1957, s.1. CHP Grubu, tenkit ederek alınan kararları Meclis'e götürerek basının hak ve hürriyetlerini savunmak için adım atmıştır. *Milliyet*, 29 Kasım 1957.

⁵⁷ *Milliyet*, 5 Aralık 1957, s.1.

⁵⁸ Albayrak, *age.*, s. 403.

de iç açıcı değildi. Siyaset sahnesine hâkim olan çatışmalı vaziyet basın çevrelerini ister istemez siyasal bir konum almaya itmiştir. Durum böyle olunca, birçok kez hapis, kovuşturma, para cezası ve kapatma gibi cezalarla karşı karşıya kalan basın çevreleri 27 Mayıs sabahında askerin yönetime el koyması şeklinde gerçekleşen darbeyi genel olarak olumlu karşılamışlardır. Silahlı kuvvetler adına yönetime el koyan MBK'nın faaliyetleri karşısında DP yanlısı basın organlarının bazısı sessiz kalmayı tercih ederken ulusal basının önemli bir kısmı ise MBK'ya destek verme yönünde bir yayın politikası takip etmiştir.⁵⁹

Basın çevrelerinin askerî müdahaleyi olumlu karşılamalarının en önemli nedenini DP döneminde yaşanan olumsuz tecrübeler oluşturmaktaydı. Kabaca değerlendirildiğinde, 1954 yılında çıkarılan basın kanundan sonra 1960 yılına kadar geline süreçte 200'e yakın gazeteci hapis cezasıyla karşılaşmıştır.⁶⁰ Uluslararası Basın Enstitüsü'nün de (IPI) birçok kez protestosuna konu olan Türkiye'deki basının durumu iç açıcı bir tablo sergilemekten bir hayli uzaktı.⁶¹ Özellikle Türk basınının duayen isimlerinden Hüseyin Cahit Yalçın ve Ahmet Emin Yalman gibi gazetecilerin ilerlemiş yaşlarına rağmen hapse atılmaları büyük rahatsızlıklar uyandıyordu. Bu iki ismin aynı zamanda Türkiye'nin o yıllarda Batı ile geliştirme azminde olduğu ittifakın da sembol isimlerinden sayılmaları özellikle ABD ve İngiltere açısından endişeleri daha da arttırmaktaydı.⁶² Askerî müdahaleyi bu koşullar altında karşılayan basının MBK ile ilişkisini belirleyecek olan önemli gelişmelerden biri, 28 Mayıs'ta Harbiye'de ordu adına bir basın toplantısı düzenlenmesi olmuştur.⁶³ Yerli ve yabancı gazetecilere hitaben konuşan Orhan Kabıbay: "*Dilediğinizi yazabilirsiniz, biz Türk milletinin elinden alınan hürriyetleri ona vermek için bu hareketi yaptık*" ifadelerini kullanmıştır.⁶⁴ Askerî yetkililerin basına yönelik bir toplantı düzenleyerek gazetecilere olumlu mesajlar vermeleri şüphesiz ki yurt dışında da olumlu karşılanmıştır. 28 Mayıs'ta düzenlenen basın toplantısında tutuklu gazetecilerin serbest bırakılacağı ve askerî yönetimin halktan hiçbir şey gizlemeyeceği konusunda teminat vermesi son derece olumlu karşılanmıştır.⁶⁵ DP döneminde yabancı basın mensuplarının sınır dışı edilmeleri ve ülkede görülen basın

⁵⁹ Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s. 277.

⁶⁰ *The Times*, Dec 19, 1959.

⁶¹ "Protest at Sentences on Editors", *The Times*, Dec 18. 1959.

⁶² *The National Archive (TNA) Foreign Office (FO)*, 371/117742, Huseyin Yalcin's Imprisonment for an Offence Against the Turkish Press Law, RK 1672/2, Dec 27, 1955.

⁶³ Karakuş, *age.*, s. 512.

⁶⁴ Bedii Faik, *Matbuat, Basın Derken... Medya*, Cilt 4, Doğan Kitap, İstanbul, 2003, s. 8.

⁶⁵ *Yeni Asır*, 28 Mayıs 1960.

davalarının iptal edileceği gibi konuların gündeme getirilmesi bu toplantının olumlu yankılar uyandırmasını sağlamıştır.⁶⁶

27 Mayıs'ta yönetime el koyan silahlı kuvvetler, kamuoyuna ulaşmak adına basın ile yakın bir ilişki geliştirerek birçok defa basın toplantıları düzenlemiştir. 29 Mayıs'ta yabancı basın mensupları ile bir araya gelen Cemal Gürsel, askerî müdahalenin kalıcı olmadığı ve ülkede özgürlüklerin tesis edilmesi için yoğun bir şekilde çaba sarf edileceğini ifade etmiştir.⁶⁷ Çeşitli vesilelerle basın temsilcileriyle buluşan Orgeneral Cemal Gürsel, her fırsatta basın özgürlüğünün vazgeçilmez olduğunu vurgulama gereği duymuştur.⁶⁸ MBK Başkanı sıfatıyla Orgeneral Cemal Gürsel ve MBK sözcüsü tarafından düzenlenen basın toplantılarında askerî müdahalenin halka anlatılması ve zaman zaman da yabancı devletlere mesajlar içeren beyanatların verilmesi amaçlanmıştır.⁶⁹ Askerî yönetimin basına attetmiş oldukları önemi dönemin valilerinin beyanatlarında da tespit etmek mümkündür. İzmir Valisi Burhanettin Uluç, makamında kabul ettiği gazetecilere yaptığı açıklamada ifade etmiş olduğu; *Bir memlekette hür basın, demokrasinin esası ve idarenin başarısı için başlıca faktörlerden birisidir* sözleri, yeni yönetimin basın ile geliştirmeyi arzuladığı ilişkinin mahiyetini ortaya koymaktadır.⁷⁰ Bu durum, DP döneminde sıkıntılı bir süreç yaşamış olan basının sempatisini kazanma ve kamuoyunun rızasını elde etme amacındaki bir askerî yönetimin başvurmuş olduğu taktiksel bir tercih şeklinde değerlendirilebilir. MBK tarafından düzenlenen basın konferanslarıyla ve gazetelerde verilen demeçlerle ulusal ve uluslararası kamuoyuna güven verilip yönetimin meşruiyeti sağlanmaya çalışılmıştır.⁷¹

Demokrat Parti'nin Nisan ve Mayıs aylarındaki öğrenci gösterilerini şiddetle püskürtme yoluna gitmesine tanıklık etmiş olan yabancı basın mensupları 2 Mayıs'taki askerî müdahaleden sonra askerî yetkililerin basına dönük olumlu mesajlarını umutla karşılamışlardır. Nitekim aynı tutum diplomatik çevrelere de hâkimdir. Yabancı bir diplomatın Türkiye'deki son gelişmeleri ülkesine aktarırken DP döneminde düzenlenen basın toplantılarının gazetecileri tehdit ile geçmesi ve hükümet yanlısı yazılar yazılması yönündeki zorlayıcı telkinlerinden örnekler vererek 27 Mayıs darbesini gerçekleştiren askerî cuntanın basına karşı

⁶⁶ "Freedom of Press is Restored", *The Jerusalem Post*, May 29, 1960.

⁶⁷ *Yeni Asır*, 30 Mayıs 1960.

⁶⁸ *Yeni Asır*, 5 Haziran 1960.

⁶⁹ *Yeni Asır*, 10 Haziran 1960.

⁷⁰ *Yeni Asır*, 12 Haziran 1960.

⁷¹ İdris Yücel, "Turkey's May 27, 1960 Coup Through The French Diplomatic Reports", *bilgi-Journal of Social Sciences of the Turkic World*, 90, s. 46.

daha olumlu bir tavır sergilediğini aktarması zikretmeye değerdir.⁷² MBK'nın düzensiz aralıklarla tertip edeceği basın toplantılarını bir yazısında ele alan Nadir Nadi de DP döneminde Başbakan'ın bizzat katıldığı basın toplantılarının çok sevimsiz bir havada cereyan ettiğine yer vermiştir.⁷³

MBK'nın basın konusundaki olumlu tavrı, askerî müdahaleden önce 8 Mayıs'ta Ankara sıkıyönetim komutanlığı tarafından kapatılmış olan *Zafer Gazetesi*'nin yetkililerine isterlerse yayın hayatına devam edebilecekleri konusunda teminat verilmesi örneğinde de karşımıza çıkmaktadır.⁷⁴ Bütün bunlar bir yana, MBK'ya basın çevrelerinin sempatisini kazandıran asıl gelişme, DP döneminde yürütülen davalarda hüküm alarak hapse atılan gazetecilerin serbest bırakılmasıdır. O sırada hapisteki gazetecilerin birçoğu ya İstanbul'daki Toptaşı Cezaevi'nde ya da Ankara'da Cebeci'deki cezaevinin Ankara Hilton denilen koğuşunda tutulmaktaydı. 13 Haziran'da MBK üyelerinin resmen duyurulmasına kadar geçen sürede alınan kararlar genellikle Cemal Gürsel'in MBK Başkanı sıfatıyla yayımladığı ve radyoda ilan edilen bildirimler ile yürürlüğe giriyordu. Askerî yönetim mantığıyla alınıp yürürlüğe koyulan bu yöndeki kararın ardından çeşitli suçlarla hapiste tutulan bütün gazeteciler serbest bırakılmışlardır.⁷⁵ MBK'nın almış olduğu bu karar silahlı kuvvetlere Türkiye'deki basın çevrelerinde olduğu kadar yurtdışında da hatırı sayılır bir prestij kazandırmıştır. Darbeden sonra yeni yönetim adına yapılan açıklamalarda Batı ile olan ilişkilere bağlı olduğu yönündeki açıklamalar da bu iyimserliğe kaynaklık teşkil etmiştir. Askerî müdahaleden bir gün sonra yapılan açıklamada kapalı olan gazetelerin yeniden açılacağı ve tutuklu gazetecilerin serbest bırakılacağı yönündeki açıklamalar dış basında yoğun bir şekilde yer almıştır.⁷⁶ Askerî müdahale sırasında hapiste tutuklu bulunan Ahmet Emin Yalman'ın bu gelişmelerin olacağını hiç beklememesine rağmen son derece mutlu olduğu konusundaki beyanati dış basında yer almıştır.⁷⁷ Öte yandan, tutuklu gazetecilerin serbest bırakılması merkezi Zürih'te olan Uluslararası Basın Enstitüsü'nü heyecanlandırmıştır.⁷⁸

Bu olumlu ortamda MBK, basına yönelik plan ve programlarını birer birer hayata geçirmeye başlamıştır. MBK Genel Kurulu'nda 6 Ekim 1960'ta çıkarılan

⁷² TNA FO, 371/153087, "Relations of New Turkish Government With the Press", RK 1671/6, June 3, 1960.

⁷³ *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1960.

⁷⁴ *The Times*, May 9, 1960.

⁷⁵ Altan Öymen, *Umutlar ve İdamlar 1960-1961*, Doğan Kitap, İstanbul, 2018, s. 231.

⁷⁶ "Closed Newspapers and Universities to Open", *New York Times*, May 28, 1960.

⁷⁷ "Coup Delights Jailed Editor", *New York Times*, May 28, 1960.

⁷⁸ "Freedom of Press is Restored", *The Jerusalem Post*, May 29, 1960.

94 sayılı kanunla 1954 yılının ilk aylarında çıkarılmış olan Neşir Yoluyla ve Radyoyla İşlenecek Cürümler Hakkındaki 6334 ve 6732 sayılı kanunlar iptal edilmiştir.⁷⁹ Topuz'a göre basın böylelikle büyük bir korkudan kurtulmuş oluyordu.⁸⁰ Esasen, 27 Mayıs'tan sonra tutuklu gazetecilerin serbest bırakılması ve takibatların durdurulması büyük ölçüde bu kanuni düzenleme sayesinde mümkün olmuştur.⁸¹ Dış basında, askerî cuntanın bu kararı Menderes ve Bayar'ın yargılanmalarından önce almış olduğuna dikkat çekilmiştir.⁸²

Ekim ayından itibaren Bakanlar Kurulu'nun yeni bir Basın Kanunu tasarısı üzerinde çalıştığı basına yansıyan haberler arasına girmiştir. Tasarıya göre 5680 sayılı yasanın 9. Maddesi ile 6733 sayılı kanunla değiştirilen 4., 5., 8., 13., 16., 17.,19., 30.,32.,34. ve 35. Maddeleri tadil edilmektedir.⁸³ Bu tasarının gerekçesi ise, basın hürriyetinin son yıllarda en fazla tahrip edilen hürriyetlerden olduğu ve bu hürriyetin müphem suçlar karşılığında çok ağır cezalar ihdas edilerek yok edildiği gerçeğine dayandırılmıştır.⁸⁴ Basın Yayın Genel Müdürü Ahmet Yıldız'ın gazetecilere verdiği bilgilere göre; Basın Kanunundaki yeni değişikliklerle gazetecilere geniş özgürlükler tanınacak, ilan, kâğıt, mürekkep gibi gazeteler için lüzumlu unsurların hükümetin tekelinde bırakılmaması için düzenlemelere gidilecektir.⁸⁵ Kasım ayında basın çevrelerini heyecanlandıran bir diğer önemli gelişme de basın yasasında yer alan bazı antidemokratik hükümlerin kaldırılacağı yönünde çalışmalar başlandığına ilişkin haberlerdi. "Basına kısmi ispat hakkı tanıyan tasarı" olarak tanıtılan çalışmalara göre daha önceki dönemlerde gazetelerde yer alan haberlerden gazete sahibinin mesul tutulması uygulamasına son verilecektir.⁸⁶ Gazetenin muhtelif kısımlarını ayrı şahısların idare etmesi ve her mesul müdürün sadece kendi idare ettiği kısımdan mesul tutulması hususu basın temsilcilerinin talepleri arasındaydı.⁸⁷ MBK üyeleri ile basın temsilcilerinin katıldıkları toplantıda gündeme gelen yeni tasarı hakkında bilgi veren Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürü Ahmet Yıldız, Türk Ceza Kanunu'nun 431. Maddesinin tadili, 5680 sayılı Basın Kanunu'nun 9. Maddesi ile 6733 sayılı

⁷⁹ Ayşe Elif Emre Kaya-Zakir Avşar, "Millî Birlik Komitesi Dönemi Basın Rejimi", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 48, Bahar 2019, s. 20.

⁸⁰ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 206.

⁸¹ Kaya-Avşar, agm., s. 20.

⁸² "Turkey Lifts Restrictions on the Press", *Chicago Daily Tribune*, Oct 8, 1960.

⁸³ İnuğur, *age.*, s. 367.

⁸⁴ *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1960; *Yeni Asır*, 7 Ekim 1960.

⁸⁵ *Vatan*, 31 Ekim 1960.

⁸⁶ *Yeni Asır*, 12 Kasım 1960.

⁸⁷ *Vatan*, 12 Kasım 1960.

kanuna muaddel bazı maddelerin değiştirilmesi hakkındaki kanun tasarılarının yakında yürürlüğe gireceğini belirtmiştir.⁸⁸

29 Kasım 1960 tarihinde kabul edilip 5 Aralık 1960 tarihinde yürürlüğe girecek olan bu tasarı, basın tarafından genel olarak olumlu karşılanmıştır.⁸⁹ “Menderes döneminde basını sınırlayan yasalar, askerî müdahaleden sonra ortadan kaldırıldı” şeklinde dış basında yer bulan bu düzenleme, devlet memurlarına yönelik eleştiri yasağını ortadan kaldırıyor, ancak aynı zamanda gazetecilere ispat sorumluluğunu da getiriyordu.⁹⁰ Yeni düzenleme, haksız yere eleştirildiğini düşünenlere mahkemede dava açma hakkı veriyordu. Hâkimin takdirine göre editör ve yazar suçlu bulunursa 4,5 yıla kadar hapis cezası alabiliyor, yayıncılar ise cezadan kurtulmuş oluyorlardı. Gazetecilerin itham ettikleri kişilerin açacakları davalarda hapis cezası ile karşılaşabileceklerini öngören yasal düzenleme bu yönüyle eleştirilmiştir.⁹¹ Yeni yasanın MBK üyeleriyle basın temsilcilerinin ortak çalışmalarının ürünü olduğu bilgisinin ön plana çıkarıldığı dış basında Askerî yönetimin basına karşı olumlu tavrına vurgu yapılmıştır.⁹²

Yapılan yeni düzenlemeye göre gazete çıkarmak için izin alma ve teminat yatırma şartı kaldırılmış, ilgili mülki amire başvuru yapılması yeterli hale getirilmiştir.⁹³ Bu arada “tahrir sırrı” da muhafaza edilmiştir. Devlete karşı bir suç işlenmemişse yazı yazanın imzasının açıklanması mecburiyeti kaldırılmıştır. Ayrıca muhbir ve muhabirlerin yaşları da 18’e indirilmiştir. Bu uygulama, bilhassa Anadolu’da muhabir bulmakta güçlük çeken basını rahatlatma amacına matuftur.⁹⁴ Basın Kanununda yapılan değişiklikler ile ilgili düzenlenen MBK Genel Kurulunda en çok tartışılan konulardan biri İspat Hakkı idi. Bilindiği gibi DP döneminde bu hakkın kaldırılması, gazeteciler açısından ciddi mağduriyetlere yol açmıştı. Konunun yeniden gündeme gelmesi sırasında, Ceza İşleri Umum Müdür Muavini sıfatıyla söz alan Kemal Reisoglu, devlet memurları ile ilgili çeşitli iddialar ortaya attıktan sonra nasıl olsa bir delil bulurum mantığındaki gazetecilerin bu tür düşüncelere tevessül etmelerinin önüne geçmek için İspat Hakkı 15 gün ile sınırlandırılmıştır.⁹⁵ Yeni düzenlemelerin yer aldığı Resmi Gazete’de; taraflar bu suretle iddia ve delillerini bildirdikten sonra mahkeme duruşma için en yakın bir gün tayin eder. Gazetede

⁸⁸ *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1960.

⁸⁹ İnuğur, *age.* s. 368.

⁹⁰ “Turkey Ease Press Law”, *New York Times*, Dec 1, 1960.

⁹¹ “Turkey Eases Restrictions on Press”, *The Christian Science Monitor*, Dec 1, 1960.

⁹² *Chicago Daily Tribune*, Dec 1, 1960.

⁹³ *Yeni Sabah*, 1 Aralık 1960.

⁹⁴ *Millî Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Tutanağı*, Cilt 3, 42. Birleşim, 29.11.1960, s. 3.

⁹⁵ *age.*, s. 29.

yer alan *isnadın ispat edilememesi durumunda faile Türk Ceza Kanununun 480. Maddesinde yazılı cezalar, yarısı arttırılarak uygulanır* hükmü yer almıştır.⁹⁶

Otoriter Askerî Yönetim Gerçeği: Ilımlı Havanın Dağılması

Silahlı kuvvetlerin 27 Mayıs'ta yönetimi devralmasının hemen ardından basına yönelik verilen olumlu mesajlar ve atılan adımlar kısa zaman içerisinde basın çevrelerini umutlandırmış ve DP döneminin son demlerinde ortaya çıkan çatışmalı ortamı yok etmişti. Gerçekten de yapılan uygulamalara bakıldığında Türkiye'de basının uzunca bir dönemin ardından yönetim çevreleriyle kurduğu ilişkide olumlu bir çizgi yakaladığı görülmektedir. Ancak, MBK içinde görüş ayrılıklarının iyice ayyuka çıkması sonucunda 14'ler olarak bilinen grubun tasfiye edilmesinden sonra MBK içinde bir grubun demokratik yönetime geçilmesine karşı olduğu ve sivil yönetime geçilmesi yönündeki eleştirel haberlerin basında yer almaya başlamasından sonra sözü edilen olumlu hava değişmeye başlamıştır. MBK'nın uyum içerisinde çalışmalarına devam ettiğini savunan ve bir kısım basın organlarında yer alan haberlerin gerçeği yansıtmadığını açıklayan Orgeneral Cemal Gürsel'in bu minvaldeki demeçleri sıklıkla duyulmaya başlanacaktır.⁹⁷ Bir açıklamasında MBK'de ikilik olduğu ve diktatorya temayülü bulunduğu yolundaki haberlerin gerçeği yansıtmadığını ifade eden Cemal Gürsel; *Bizi parçalamakta fayda umanların bunda asla muvaffak olamayacaklarını bilmeleri lazımdır. Tenkidi, tezyif ve tecavüz derecesine çıkaranlara içinde bulunduğumuz şartları hatırlatmak isterim* ifadeleriyle basında yer alan eleştirel haberlerin önünü almaya çalışmıştır.⁹⁸ Gürsel'in bu yöndeki suçlayıcı açıklamalarının görünürde de tezahürleri gerçekleşmiştir. MBK üyesi Deniz Kurmay Binbaşı Münir Köseoğlu, Zonguldak'ta yayınlanan *Demokrat Türkiye* gazetesi sahibi M. Turhan Tınay'ı hakikate uymayan neşriyat yaptığı gerekçesiyle Basın Şeref Divanı'na şikâyet etmiştir.⁹⁹ M. Turhan Tınay'ın bu şikâyet sonucunda nasıl bir müeyyide ile karşılaştığı bilinemese de MBK'nın sivil yönetimi devraldığı 27 Mayıs 1960'tan seçimlerin yapılacağı Ekim 1961 tarihine kadar basın açısından ortaya çıkan olumsuz örnekler oldukça fazladır. Kabacalı'nın aktardığına göre 13 Aralık'ta Öncü ve Yenigün gazeteleri, Ankara'da dağıtılan hükümet aleyhtarı broşürlere ilişkin haber yayınladıkları gerekçesiyle üçer gün süreyle kapatılmıştır.¹⁰⁰ Bunun

⁹⁶ *Resmî Gazete*, Sayı 10672, 5 Aralık 1960, s. 2635.

⁹⁷ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, Yarı Silahlı Yarı Kılıblı Bir Ara Rejim 1960-1961*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 155.

⁹⁸ *Yeni Asır*, 2 Ekim 1960.

⁹⁹ *Yeni Asır*, 7 Ekim 1960.

¹⁰⁰ Kabacalı, *age.*, s. 283; "Two Ankara Newspapers are Suspended", *Chicago Daily Tribune*, Nov 14, 1961; "Two Turkish Papers Gaged", *Los Angeles Times*, Dec 14, 1960.

yanı sıra, DP döneminde iktidar yanlısı yayın politikası takip eden *Havadis* gazetesi de bir süreliğine kapatılmıştır.¹⁰¹

Aslında ordu yönetiminin basın ile ilk sürtüşmesi, meşhur *resim ticareti* meselesinden doğmuştur. Yassıada mahkemesine Ordu Film Merkezi dışında hiçbir gazete ve fotoğrafçısının alınmasının yasaklanması mahkemeye ait fotoğrafların açık arttırma yöntemiyle satılmasına yol açmıştır.¹⁰² Bu uygulamanın bizzat tanığı olan Öymen, mahkemeye dair fotoğrafların basın organlarına satılması yoluyla elde edilecek olan gelirin hazineye kaydedilecek olmasını o zamana kadarki basın tarihimizde görülmemiş bir uygulama olduğunu belirtmiştir.¹⁰³ Basının Yassıada duruşmalarını takip etmesi çeşitli kurallara bağlıydı. Örneğin Menderes'in yargılandığı davalar ile ilgili İstanbul Valisi Korgeneral Refik Tulga, gazetelerin yalnızca yayınlanan resmî bildirimlerle yetinmelerini istemiştir.¹⁰⁴

27 Mayıs müdahalesinden sonra basının içine düştüğü durumu açıklayabilmek için, II. Meşrutiyet'in 1908'de yeniden ilan edilışinden sonra sınırsız özgürlük ortamının yol açtığı kaos hali ile kıyas yapmak olasıdır. İstibdat döneminin sansür mekanizmasının ortadan kaldırılmasıyla devr-i sabık ile özdeşleştirilen şahıs ve uygulamaların ölçsüz bir şekilde eleştirildiğı 1908 dönemi basın anlayışının benzerini 27 Mayıs 1960 sonrası dönemde de görmek mümkündür. Silahlı kuvvetlerin müdahalesinden sonra gazetelerin DP dönemine saldırıda adeta birbirleriyle yarışır hale gelmesi basının denetlenmesini gündeme getirmiştir. Bu ortamda basının kendi kendini kontrolü şeklindeki mekanizmanın oluşturulması yoluna gidilmiştir.¹⁰⁵ Bu düşünce doğrultusunda Basın Ahlak Yasası hazırlamak üzere bir komite oluşturulmuş ve İsveçli gazeteci Allen Hernelius'un da aralarında bulunduğu komisyon üyeleri 10 maddelik Ahlak Yasası ve bu yasaya uymayı kabul edenler için de bir taahhütname hazırlamıştır.¹⁰⁶ Çalışmalar ile ilgili basına bilgi veren Allen Hernelius, İngiltere ve İsviçre'de gazeteciler arasından seçilmiş haysiyet divanları ve basın komiteleri olduğunu ifade ederek Türk basınının kendi kendini kontrol sisteminin esaslarını tespit etmek üzere kurulmuş olan komisyonun İsveç, Amerika, Japonya ve İngiltere'de bu komisyonların nasıl işlediğinin incelendiğini aktarmıştır.¹⁰⁷ Komisyonun hazırladığı ilk proje uluslararası Basın Enstitüsü'ne

¹⁰¹ "Turks Suspend Newspaper", *New York Times*, Jul 30, 1960.

¹⁰² Bedii Faik, *age.*, s. 28.

¹⁰³ Öymen, *Umutlar ve İdamlar 1960-1961*, s. 294.

¹⁰⁴ "Turkey Curb Press on Trials", *The Washington Post*, Sept 8, 1961.

¹⁰⁵ Kaya-Avşar, *agm.*, s. 23.

¹⁰⁶ Aynı yer.

¹⁰⁷ *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1960.

gönderilmiş, alınan tavsiyeler doğrultusunda gerekli değişiklikler yapılarak tasarıya son şekli verilmiştir.¹⁰⁸ Düzenleme sonunda kurulan Basın Şeref Divanı 10 üyeden oluşmuştur.¹⁰⁹ Basın Şeref Divanı'nın kararlarına uymayı kabul eden gazeteler birer taahhütname imzalayacaklardır. Nihayet Türkiye'de sansürün kaldırılmasının yıldönümü olarak kabul edilen 24 Temmuz günü Gazeteciler Cemiyeti'nde yapılan bir törenle bu yasaya uymayı kabul eden basın müesseseleri taahhütnameyi imzalamışlardır. Taahhütnamenin 35 gazete, sekiz dergi, beş yayınevi ve yedi teşekkül tarafından imzalanmasıyla Basın Ahlak Yasası yürürlüğe girmiştir.¹¹⁰

Bir anlamda basında otokontrol mekanizmasını devreye sokacak olan Basın Ahlak Yasası'nın hükümetlerin basına müdahalesini önleyecek bir emniyet supabı olarak düşünüldüğünü ileri sürmek mümkündür.¹¹¹ Yasanın maddelerine bakıldığında; yayınlanacak yazı, haber ve fotoğrafların ahlaka aykırı veya müstehcen olmaması, şahıs, zümre ve müesseseleri hedef tutan yazılarda galiz kelimelerin kullanılmaması, amme menfaatini ilgilendirmeyen hallerde fertlerin hususi hayatlarının küçük düşürücü şekilde teşhir edilmemesi, şahıslar, müesseseler veya zümreler aleyhinde iftira ve isnatta bulunulmaması, haber başlıklarında haberin ihtiva ettiği hususların tahrif edilmemesi ve gazetenin veya gazetecinin şahıs veya taraf tutan kanaatlerine haberlerin metninde yer verilmemesi gibi konuların öne çıkarıldığı görülür.¹¹² Maddelerde yer alan kesinlikten uzak ifadelerden de anlaşılabilceği gibi yasanın hangi durumlarda uygulanacağı konusu müphemliğini korumuştur. Bunun yanında, yasayı uygulamakla görevlendirilmiş Basın Şeref Divanı'nın ilerleyen zamanlarda etkisiz kaldığı anlaşılınca, yasanın caydırıcılığını sağlamak adına 195 sayılı kanunun 49. Maddesi uyarınca resmî ilanları kısma yoluna gidilmiştir.¹¹³

Silahlı kuvvetler ile basın arasındaki olumlu havanın yerini gergin bir vaziyete terk etmesinin nedenlerinden birinin de DP üyelerine karşı başlatılan soruşturmaların katı bir şekilde yürütülmesi olduğu söylenebilir. Öte yandan, MBK içindeki huzursuzlukları haber yapan gazetelere yönelik yetkili ağızlardan yapılan tehditkâr eleştiriler de basının Askerî yönetim ile ilgili tedirginliğini kökleştirmiştir. MBK içindeki 14'ler hareketinin tasfiyesinden sonra basına karşı

¹⁰⁸ *Vatan*, 14 Temmuz 1960.

¹⁰⁹ *Vatan*, 20 Temmuz 1960.

¹¹⁰ İnuğur, *age.*, s. 370; "Turks Sign Press Code", *New York Times*, Jul 25, 1960.

¹¹¹ Murat Özgen, "Basının Kendi Kendini Denetimi (Basında Otokontrol)", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 6, (1997), s. 65.

¹¹² Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, s. 275.

¹¹³ İnuğur, *age.*, s. 371.

ikaz mahiyetindeki mesajlar daha sık verilmeye başlanmıştı.¹¹⁴ Tıpkı bu örnekte olduğu gibi, üniversitelerde yaşanan tasfiyeleri de eleştiren basın mensuplarına karşı MBK içindeki bazı üyelerin eleştirileri tahammülden uzaktı. Askerî yönetimin basını dizginleme adına düşündüğü çözüm yöntemi, 1946 yılı öncesindeki *Basın Birliği* gibi bir modeli uygulayarak sakıncalı görülen gazetecileri mesleğin dışında tutmak şeklindeydi. Basın Birliği veya Basın Odası oluşturmak suretiyle gazetecilik yapmak için o “birlik” veya “oda”ya üye olma şartını getiren düzenleme her ne kadar hayata geçirilemediyse de MBK’nın basın konusundaki tavrının ne şekilde farklılaştığını göstermesi açısından zikredilmeye değer bir gelişmedir.¹¹⁵ 1960 yılının sonlarından itibaren Askerî yönetimin basın ile arasındaki ilişkinin sorunlu bir hal alması yabancı diplomatların da dikkatinden kaçmamıştır. İngiliz elçiliğinden Londra’ya gönderilen bir raporda; askerî cuntanın geçici hükümete talimatlar yağdırdığı, bu nedenle DP dönemiyle kıyaslandığında en azından o dönemde bir muhalefetten söz edilebilecekken, MBK yönetimindeki Türkiye’nin herkesin rejimden yana, ya da suskun olduğu komünist bir ülkeyi andıracağına yer verilmiştir.¹¹⁶

1 Mart 1961 tarihinde yayın hayatına başlayan *Tanin Gazetesi*’nde 18 Mayıs’taki bir yazısından ötürü Aziz Nesin gözaltına alınmıştır.¹¹⁷ Askerî müdahaleden sonra yayın hayatına başlayan ve Kasım Gülek’in sahibi olduğu *Tanin*, yer verdiği bazı eleştirel yazılar nedeniyle askerî çevreler tarafından provokatif olarak değerlendiriliyordu. Aziz Nesin’e ait olan yazının yayınlanmasından dolayı gazetenin yazı işleri müdürü İhsan Ata da tutuklanmıştır.¹¹⁸ Sosyalizm propagandası yaptığı iddiasıyla gözaltına alınan¹¹⁹ Aziz Nesin ile ilgili *Tanin* tarafından yapılan açıklama ise son derece ilginçtir. Olayın cereyan etmesinden sonra 19 Mayıs’ta *Tanin*’de yapılan bir açıklamada “Aziz Nesin’in esasen gazetemiz açısından yararlı olmadığına kanaat getirilmiş ve gazetemizle ilişkisi kesilmiştir” ifadelerine yer verilmiştir.¹²⁰

27 Mayıs’taki askerî müdahalenin ardından basının desteğini önemli bir ölçüde elde eden MBK’nın DP’li milletvekillerini ve eski rejimle bağlantılı addedilen başka kimseleri yoğun bir şekilde tutuklamaya başlaması yabancı

¹¹⁴ Toker, *age.*, s. 159.

¹¹⁵ Öymen, *Umutlar ve İdamlar 1960-1961*, s. 268.

¹¹⁶ TNA FO, 371/153087, Relations of New Turkish Government With the Press, RK 1671/6, June 3, 1960.

¹¹⁷ İnuğur, *age.*, s. 394.

¹¹⁸ *The Times*, May 20, 1961.

¹¹⁹ “Turkey Arrests Editor, Writer”, *The Washington Post*, Dec 27, 1962.

¹²⁰ İnuğur, *age.*, s. 395.

diplomatların dikkatinden kaçmamıştır.¹²¹ MBK'nın elde ettiği yönetimi içselleştirmeye başlaması, MBK mensubu bazı isimlerin giderek daha tehditkâr söylemlerde bulunmalarıyla somutlaşmaktadır. MBK sözcüsü Yüzbaşı Muzaffer Özdağ'ın *Babıâli'den de tanklarla geçeceğiz* ifadesini içeren bir konuşma yapması döneme dair başvuru beylik anlatılardan biridir.¹²² Belirtmek gerekir ki Muzaffer Özdağ'ın ifade ettiği ileri sürülen bu cümlelerin farklı şekillerdeki aktarımı da söz konusudur. Toker'e göre; Özdağ tam olarak şöyle demiştir: *Biz 27 Mayıs'ta hüriyet verdik. Yurda demokrasiyi getirirken Babıâli'den de geçeceğiz. Türkiye'de derebeylik müessesesini yaşatmayacağız.*¹²³ Ancak, ne şekilde söylenmiş olursa olsun, Özdağ'ın bu ifadeleri basının özgürlükler konusunda Askerî yönetime yönelik şüpheli bir tavır sergilemesine yol açmıştır.¹²⁴ Aslında basın temsilcilerini endişeye sevk eden gelişmeler bununla da sınırlı değildi. Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürü Ahmet Yıldız'ın *Öyle bir kanun getireceğiz ki Babıâli'deki patron hâkimiyeti hemen son nefesini verecek* şeklindeki konuşmaları kulaktan kulağa hızla yayılmıştır.¹²⁵ Bedii Faik'e göre, basın çevreleri böyle bir kanunu beklemiyorlardı. Basın temsilcisi komite üyesi askerî yetkililere bu konudaki endişelerini belirttikleri zamanlarda da böyle bir kanunun çıkarılmayacağı cevabını almışlardır. Hatta Bedii Faik, Falih Rıfkı ve Nadir Nadi'den oluşan bir grup gazeteci, o sırada Liman Lokantası'nda iş çevrelerinin Cemal Gürsel şerefine verdikleri yemekte MBK'nın çıkarmayı düşündüğü yasa konusundaki şüphelerini Cumhurbaşkanına anlatmışlardır. Ancak Gürsel'e göre *böyle bir kanun değil Meclis'ten, MBK'dan bile geçemezdi.*¹²⁶

MBK'dan bazı üyelerin sert açıklamalarına rağmen diğer üyelerin ve Cumhurbaşkanının benzer görüşte olmaması, basına yönelik yeni bir yasal düzenlemenin yapılmasına engel olmamıştır. MBK Genel Kurulunun 2 Ocak 1961 tarihli oturumunda Ahmet Yıldız'ın Basın İlan ve Reklam Kurumu'nun teşkiline dair kanun teklifi vermesinden sonra genel kurulun 2, 3 ve 5 Ocak günlerinde yapılan oturumlarında basınla ilgili yapılacak olan kanuni düzenleme gündeme gelmiş ve nihayet 5 Ocak 1961 günü 5953 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddelerin eklenmesine dair kanun teklifi kabul edilmiştir.¹²⁷ 2 Ocak günü kanun teklifinin gerekçesini anlatan Ahmet Yıldız, Falih Rıfkı Atay ve Safa Kılıçlıoğlu dışındaki bütün

¹²¹ TNA FO, 371/153087, "Relations of New Turkish Government..."

¹²² Akif Beki, "Babıâli'den Tanklarla Geçilmez", *Radikal*, 8 Mart 2012.

¹²³ Toker, *age.*, s. 156.

¹²⁴ Orhan Erkanlı, *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*, Baha Matbaası, İstanbul, 1972, s. 51.

¹²⁵ Faik, *age.*, s. 62.

¹²⁶ Aynı yer.

¹²⁷ *Millî Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantı Tutanağı*, Cilt 5, 71. Birleşim, 5.1.1961.

gazetecilerin bu düzenlemeyi desteklediğini vurgulamıştır. Üstelik Burhan Felek ve Nadir Nadi'nin de kendisine gönderdikleri telgraflarda en ufak bir itirazda bulunmadıklarını ifade etmiştir. Görüldüğü gibi bu ifadeler, Bedii Faik'in aktarımıyla baştan aşağı zıtlık teşkil etmektedir.¹²⁸ Söz konusu yasal düzenlemelerin görüşüldüğü toplantılara Ankara Gazeteciler Cemiyeti adına katıldığını belirten Öymen'e göre, düzenlemeye destek verenler daha ziyade çalışan gazetecilerdi.¹²⁹

Tahmin edilebileceği gibi, bu kanun teklifi herhangi bir itiraz olmadan oylamaya sunulmuştur. 3 Ocak günü ise Basın mesleğinde çalışanlar ile çalıştıranlar arasındaki münasebetlerin tanzimi hakkındaki 5953 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesine dair kanun teklifi üzerinde görüşülmüştür. Bu teklifin gerekçesini açıklayan Ahmet Yıldız, söz konusu tasarının Basın Yayın Genel Müdürlüğü ve tarafsız profesörlerden Cahit Talas ve basında çalışan ve çalıştıranların mümessillerinden müteşekkil bir seminerde hazırlandığını belirtmiştir.¹³⁰ Cahit Talas'ın sosyal politikalar ve sendikacılık alanlarında uzman olduğu düşünüldüğünde bahsi geçen düzenlemenin işçi-işveren kapsamında düşünülebileceğini akla getirmektedir. Nitekim düzenlemenin yürürlüğe girmesiyle birlikte gazete çalışanları kıdem tazminatı, ölüm tazminatı ve aylıkların peşin ödenmesi gibi haklara kavuşmuşlardır.¹³¹ Bu nedenle, yasanın yürürlüğe girmesinden sonra gazete patronları tepkilerini çeşitli şekillerde dile getirmişlerdir. Esasen, 20 Haziran 1952 tarih ve 5953 sayılı kanunun ilgili maddelerinde değişiklik yapan 212 sayılı bu yasanın 1. Maddesi gazetecileri *fikir işçisi* sıfatıyla tanımlaması, dönemin sendikacılık anlamında önemli bir gelişme sayılıyordu.¹³² Dolayısıyla yapılan son değişikliklerle *Fikir işçileri kanunu* denilen 212 sayılı yasa ve *Basın İlan Kurumu*'nu kurulmasını sağlayan 195 sayılı yasa yürürlüğe girmiş ve bu gelişmeler gazete sahiplerinin şiddetli tepkisiyle karşılaşmıştır.¹³³ İstanbul'da çıkan dokuz gazetenin sahipleri bir araya toplanarak bir karar vardılar. Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet, Dünya, Vatan, Yeni İstanbul, Tercüman, Akşam ve Yeni Sabah gazetelerinin patronları 10 Ocak 1961 günü ortak bir basın bildirisi yayınlayarak 11,12 ve 3 Ocak günlerinde yayına ara vereceklerini ilan ettiler.¹³⁴ Gazete sahiplerinin tepkisini

¹²⁸ *Millî Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantı Tutanağı*, Cilt 5, 68. Birleşim, 2.1.1961, s. 9.

¹²⁹ Öymen, *Umutlar ve İdamlar 1960-1961*, s. 379.

¹³⁰ *Millî Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantı Tutanağı*, Cilt 5, 69. Birleşim, 3.1.1961, s. 35.

¹³¹ Topuz, *II. Mahmut'tan...* s. 229.

¹³² Murat Özgen, *Türkiye'de Basının Gelişimi ve Sorunları*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 43.

¹³³ Topuz, *age.*, s. 209.

¹³⁴ Şapolyo, *age.*, s. 272.

çeken ikinci düzenleme de Basın İlan Kurumu'nun kuruluşunu öngören 195 sayılı yasaydı¹³⁵. Tarafsız ve hükümetin baskısından azade olarak çalışması öngörülen kurumun ilan, kâğıt, makine ve mürekkep gibi hususlarda çalışacağı belirtilmiştir.¹³⁶ Bu düzenlemenin gerekçesi; basını baskıcı hükümetlerin elinden kurtarmak ve *besleme basın*¹³⁷ gerçeğine karşı önlem almak şeklinde açıklanıyordu.

10 Ocak günü sözü edilen gazetelerde yayınlanan ortak bildiriye, adı geçen 10 gazetenin MBK'nın yasama yetkisini Kurucular Meclisi vasıtasıyla milletin diğer temsilcileriyle paylaşmış olmasını Türk Silahlı Kuvvetlerinin insanlık tarihine armağan ettiği bir hak ve hürriyet zaferi örneği olarak karşılamış olmasına rağmen Kurucular Meclisinin faaliyete geçtiği günün ikinci akşamı MBK tarafından ilan edilen basınla ilgili kanunların milletçe girilen bu aydınlık devirde basını emsali görülmemiş bir tehlikenin içine attığına yer verilmiştir.¹³⁸ Gazete patronları bu görüşteyken, gazete çalışanları ise 10 Ocak gününü *Çalışan Gazeteciler Günü* olarak kabul etmişlerdir. Öte yandan, 212 ve 195 sayılı kanunları protesto etmek amacıyla üçer gün süreyle kapatma kararı alan gazetelere de tepkiler gecikmemiştir. 27 Mayıs askerî müdahalesinden sonra yayın hayatına başlayan *Öncü* gazetesi 11 Ocak günkü sayısında kapatma kararı alan gazeteleri hedef alan bir manşetle çıkmıştır.¹³⁹ 10 Ocak günü gazete çalışanları bir yürüyüş düzenlemişlerdir.¹⁴⁰ Yürüyüşte taşınan pankartlarda; “*Biz çalışan gazeteciler patronların çıkmama kararına katılmıyoruz*”, “*Babıali ağalarına paydos*”, “*Simidimiz ve hürriyetimiz için*”, “*Menderes'e boyun eğenler hürriyete baş kaldırıyorlar*” şeklindeki sloganlar Türk basın tarihi açısından işçinin işverene karşı mücadelesini simgeleyen belki de ilk örneklerdi. Kuşkusuz gazete çalışanları arasında dayanışma ruhunu besleyen bu gelişmeler sendikacılık fikrini de kuvvetlendirmiştir. Görüldüğü gibi, 1950'lerde basın ve iktidar arasında oluşan sorunlu ilişki daha sonraki dönemlere de miras kalmıştır. DP döneminden sonra yönetimi devralan MBK'nın basın çevrelerini rahatlatan adımlarına rağmen, iktidarın basına yönelik tutumunda bir paradigma değişimine gidilmemiştir. Denilebilir ki, 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü ortama rağmen 1971

¹³⁵ “Turkish Press Protests New Restrictions”, *Chicago Daily Tribune*, Jan 11, 1961.

¹³⁶ *Vatan*, 4 Ocak 1961.

¹³⁷ Besleme basın tabiri Demokrat Parti döneminde iktidarın devlet olanaklarıyla desteklediği iddia edilen gazeteler için kullanılmış ve meslek çevrelerinde deyim haline gelmiştir. 1952 yılında Akın ve Hizmet gazeteleri dolayısıyla gündeme gelen “besleme” iddiaları, özellikle resmi ilanların dağıtımında tarafı davranıldığı savına dayanıyordu. bk. Alper Sedat Aslandaş-Baskın Bıçakçı, *Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 43.

¹³⁸ *Vatan*, 10 Ocak 1961.

¹³⁹ *Öncü*, 11 Ocak 1960.

¹⁴⁰ “Journalists in Turkey Back Press Law”, *The Times*, Jan 12, 1961.

Muhtırası ve 1980 askerî darbesinden sonra iktidarların basın üzerindeki yaptırımları 1950'li yıllardaki politikaların devamı niteliğindedir.¹⁴¹

Sonuç

Türkiye’de basının iktidar ile kurduğu ilişkinin tarihsel süreçte değerlendirildiğinde oldukça sorunlu ve çatışmalı safhalardan geçtiği bilinmektedir. Modernleşme tarihimizde basının üstlenmiş olduğu aktif rol düşünüldüğünde, devlet yöneticilerinin basın çevrelerini her dönemde önemli bir konumda görmeleri ve bir şekilde kontrol altına alma konusunda istekli olmalarının adı konmamış bir mücadele sahasını teşkil ettiği görülecektir. Daha somut bir ifadeyle anlatılacak olursa, siyasal alanda muhalefet unsurunun en önemli araçlarından biri olan basın, Türkiye’de de siyasal geçiş dönemlerinde başat roller üstlenen bir aktör olmuştur. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, Türkiye’de siyasete etki edecek sivil toplum kuruluşları veya benzeri ara yapıların eksikliği, basın faaliyetlerine muazzam bir işlev yükleyerek esasında basını doğal faaliyet sahasının dışına taşıran bir etki yaratmıştır. Doğal olarak siyaset kurumu açısından herhangi bir şekilde kontrol edilmesi elzem hale gelen basının siyasal iktidar ile sorunsuz bir ilişki geliştirmesi kolay olmamıştır. Türkiye’nin yakın dönem siyasal tarihine damga vuran ara dönemler, siyasal ve ekonomik krizler ile dış politikada yaşanan önemli gelişmeler incelenirken basın dünyasından birtakım isimlerin öne çıkması, siyaset ve basın arasındaki yakın ilişkiyi ortaya koyar. Bir başka açıdan değerlendirildiğindeyse bu hususun esas olarak doğal bir duruma mı işaret ettiği konusunda bazı şüpheler uyandırmaktadır. Türkiye’de basının siyasal hayatta bu düzeyde belirleyici bir rol oynaması, liberal demokrasilerde basının haber verme ve bilgilendirme işlevlerinin dışında, siyasal iktidarın desteklenmesi veya muhalif bir tavır benimsenmesi gibi konularda hangi düzeylerde belirleyici olduğu konusu bir soru işareti olarak ortada durmaktadır.

Türkiye’de rekabetçi demokrasiye geçişin önemli aşamalarından biri olan DP’nin kuruluş sürecinde-tam da yukarıda yapılan tespit doğrultusunda-basın oyun kurucu bir konumda olmuş, ilerleyen yıllarda ise DP iktidarının pekişmesiyle siyasal bir manivelaya dönüşmüştür. Gerçekten de iktidar yanlısı ve muhalif basın şeklinde bir görünüm sergileyen basın organları, DP iktidarının sonlarına doğru Türk basın tarihi açısından oldukça tatsız ve karmaşık bir ortamda zor bir dönem yaşamıştır. DP iktidarının askerî bir müdahaleyle sonlandırılması basın açısından ilk etapta umutla karşılanmıştır. Bilhassa DP döneminde Basın Kanununda yapılan değişikliklerle basın üzerinde kurulan baskı, gazetecileri Askerî yönetimden medet ummaya sevk etmiştir.

¹⁴¹ Yücel, “Demokrat Parti Dönemi...”, s. 208.

27 Mayıs 1960 günü Türk Silahlı Kuvvetlerinin iktidarı devralmasından sonra MBK aracılığıyla alınan bazı kararlar basın çevreleri açısından son derece olumlu karşılanmıştır. Özellikle hapisteki gazetecilerin salıverilmeleri ve görülmekte olan davaların düşürülmesi gibi uygulamalar Türkiye’de faaliyet gösteren gazetecileri olduğu kadar IPI gibi uluslararası kuruluşları da memnun etmiştir. DP döneminde gazetecileri en çok mağdur eden kanuni düzenleme olan Neşir Yoluyla ve Radyoyla İşlenecek Cürümler Hakkındaki 6334 ve 6732 sayılı kanunlar, MBK Genel Kurulu’nda 6 Ekim 1960’ta çıkarılan 94 sayılı kanunla iptal edilmiştir. Böylelikle, basın ile olumlu bir ilişki kurma konusundaki kararlılığını göstermiş olan MBK’nın gazetecilerle düzenlemiş olduğu toplantılar da olumlu yankılar uyandırmıştır. Ancak, özü itibarıyla otoriter niteliğe sahip olan askerî bir yönetimin liberal ve demokratik uygulamalarının sınırlı bir düzeyde olacağı çok geçmeden anlaşılmıştır. DP sonrası dönemde görece bir özgürlüğe kavuşan basının yeni yönetimin merkezinde olan MBK’yı konu alan eleştirel haber içeriklerinin kısa zaman içerisinde rahatsızlık uyandırması bu konuda bir fikir vermeye yetmektedir. MBK içindeki görüş ayrılıkları ve gruplaşmaları haber yapan bazı basın organları, ordu içinde tepki yaratmaktaydı. 14’lerin tasfiyesinden sonra Askerî yönetimin basına karşı tavrındaki değişiklikler daha net görülmeye başlamıştır. Basının bu dönemde eleştirel yaklaştığı konuların başında DP’lilerin yargulamalarında görülen usulsüzlükler, Yassıada mahkemelerindeki resim ticareti ve üniversitelerde başlayan tasfiyeler yer almaktaydı. Askerî cuntanın ise basını dizginlemek adına giriştiği eylemler, daha önceki dönemlerde basını sınırlamak isteyen iktidarların başvurdukları yollarla benzerlikler taşımaktaydı. Batılı uzmanlara yaptırılan Basın Ahlak Yasası ve bu yasanın uygulanması için oluşturulan Basın Şeref Divanı gazetecilerin otokontrol mekanizmasıyla hareket etmelerini amaçlamıştır. Basın çevrelerini asıl rahatsız edecek olan kanuni düzenleme ise 212 yasa ile Fikir İşçileri Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ve 195 sayılı yasayla da Basın İlan Kurumu’nun açılması olmuştur. Türkiye’de belki de ilk defa basın emekçilerini ve gazete patronlarını karşı karşıya getiren düzenlemeler, daha sonraki dönemlerde basının holdingleşmesiyle iyice gündeme gelmeye başlayacak ve basın sendikalarına öncülük teşkil edecektir. Askerî yönetimin Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürü Ahmet Yıldız’ın *Öyle bir kanun getireceğiz ki Babıali’deki patron hâkimiyeti hemen son nefesini verecek* şeklindeki ifadeleri, Türk basın tarihinde iktidarların basına karşı havuç ve sopa politikasının bir devamından başka bir şey olmayıp sözü edilen dönemde basın özgürlüğü konusunda çok da yol kat edilemediğini göstermektedir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

The National Archives (TNA) Foreign Office (FO),

371/117742, Huseyin Yalcin's Imprisonment for an Offence Against the Turkish Press Law, RK 1672/2, Dec 27, 1955.

371/153087, Relations of New Turkish Government With the Press, RK 1671/6, June 3, 1960.

Resmî Yayınlar

Millî Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Tutanakları

(1960) Cilt (C.) 3, Birleşim (B.) 42, 29 Kasım.

(1961) C. 5, B.68, 2 Ocak.

(1961) C. 5, B.69, 3 Ocak.

(1961) C. 5, B.71, 5 Ocak.

Resmî Gazete (1950) Sayı 7564, 24 Temmuz

----- (1952) Sayı 8140, 20 Haziran

----- (1954) Sayı 8660, 17 Mart

----- (1956) Sayı 9327, 8 Haziran

----- (1960) Sayı 10672, 5 Aralık

TBMM Kavanin Mecmuası (TBMMKM)

C. 38, Kanun No. 6732

TBMM Zabıt Ceridesi (TBMMZC)

(1950) Devre (D.) IX, C.I, Birleşim (B).23, 14 Temmuz.

(1954) D.IX, C.29, B.4, 8-9 Mart.

(1955) D.X, C.6, B.67-68, 25-27 Nisan.

(1955) D.X, C.7, B.71, 4 Mayıs.

(1956) D.X, C. 12, B.73, 6 Haziran.

Sürelî Yayınlar

Akşam

Aynı Tarihi

Chicago Daily Tribune

Cumhuriyet

Los Angeles Times

Milliyet

New York Times

Öncü

Son Telgraf

Tercüman

The Christian Science Monitor (1960)

The Jerusalem Post

The Times

The Washington Post

Vatan

Yeni Asır

Zafer

BEKİ AKİF (2012) Babiâli'den Tanklarla Geçilmez, *Radikal*, 8 Mart.

NADİR NADİ (1945) Milli Şefi Dinlerken, *Cumhuriyet*, 2 Kasım.

----- (1945) Milli Şefin Nutku, *Cumhuriyet*, 20 Mayıs.

TİL ENİS TAHSİN (1955) İsbat Hakkı, *Vatan*, 4 Mayıs.

----- (1955) Matbuat Kanunları, *Vatan*, 6 Mayıs.

TOKER METİN (1955) İspat Hakkı Lüzumludur, *Akıs*, 12 Kasım.

YALMAN AHMET EMİN (1952) Yeni Milli Ufuklar, *Vatan*, 22 Aralık.

Kitaplar ve Makaleler

İsmet İnönü'nün T.B.M.M.'deki Konuşmaları (1920-1973) (1993) Cilt II, Ankara.

AHMAD FERÖZ – AHMAD BEDİA TURGAY (1976) *Türkiye'de Çok Partili
Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

ALBAYRAK MUSTAFA (2004) *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*,
Phoenix Yay., Ankara.

ASLANDAŞ ALPER SEDAT – BIÇAKÇI BASKIN (1995) *Popüler Siyasi Deyimler
Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul.

[AKIN] BEDİ FAİK (2003) *Matbuat, Basın Derken... Medya*, Cilt 4, Doğan Kitap,
İstanbul.

ERER TEKİN (1963) *On Yılın Mücadelesi*, İstanbul.

ERKANLI ORHAN (1972) *Anular, Sorunlar, Sorumlular*, Baha Matbaası, İstanbul.

EROĞUL CEM (1990) *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara.

GEVGİLİ ALİ (1981) *Yükseliş ve Düşüş*, Altın Kitaplar yay., İstanbul.

İNÜĞÜR NURİ (1992) *Türk Basın Tarihi (1919-1989)*, Gazeteciler Cemiyeti yay.,
İstanbul.

- KABACALI Alpay (1994) *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KARAKUŞ Emin (1977) *40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara*, Hürriyet Yay., İstanbul.
- KARACAN Ali Naci (1952) Basın Hem Kuvvet Hem Zaaftır, *Milliyet*, 20 Aralık.
- KAYA Ayşe Elif Emre -Zakir Avşar (2019) Milli Birlik Komitesi Dönemi Basın Rejimi, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 48, (Bahar), s. 17-34.
- ÖYMEN Altan (2018) *Umutlar ve İdamlar 1960-1961*, Doğan Kitap, İstanbul.
- (2009) *Öfkeli Yıllar*, Doğan Kitap, İstanbul.
- ÖZGEN Murat (1997) Basının Kendi Kendini Denetimi (Basında Otokontrol), *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 6, s. 61-73.
- (2004) *Türkiye’de Basının Gelişimi ve Sorunları*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- ŞAPOLYO Enver Behnan (1971) *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın*, Güven Matbaası, Ankara.
- ŞEYHANLIOĞLU Hüseyin (2011) *Türk Siyasal Muhafazakarlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti*, Kadim Yayınları, Ankara.
- TOKER Metin (1991) *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973, Yarı Silahlı Yarı Kılıklı Bir Ara Rejim 1960-1961*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- TOPUZ Hıfzı (t.b) *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yay., İstanbul.
- (2003) *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- TURAN Şerafettin (2002) Türkiye’de Cumhuriyet ve Demokrasi Kültürü, *Cumhuriyet ya da Demokrasi*, Yay. Haz. Özer OZANKAYA, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, s. 65-91.
- YILMAZ Ayşegül (2019) Cumhuriyet Döneminde İttihatçılığın Devamı Bağlamında Son Posta Gazetesi, *Vakanüvis -Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl/Vol. 4, Sayı/No. 1, Bahar/Spring, s.446-471.
- YÜCEL İdris (2017) Demokrat Parti Dönemi Türk Basını Üzerine İngiliz ve Fransız Gözlemleri, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, (Mart 2017), s. 206-233.
- (2019) Turkey’s May 27, 1960 Coup Through The French Diplomatic Reports, *Bilgi-Journal of Social Sciences of the Turcic World*, 90, s. 43-65.